БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР! 1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1963 г. июнь 20, четверг. № 145—146 (5549—5550). Өртээ 2 көп

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫ

„Восток-6" болгаш „Восток-5" корабльдерниң космиктиг кады ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган

Космонавтар Валентина Терешкова болгаш Валерий Быковский оларның байдалы эки

Делегейде баштайгы херээжен-космонавт ССРЭ хамаатызы Валентина Владимировна Терешкова башкарган «Восток-6» космиктиг корабль-спутниктиң болгаш ССРЭ хамаатызы космонавт Валерий Федорович Быковский башкарган «Восток-5» космиктиг корабль-спутниктиң кады ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган.

Кады ужудуушкуннуң программазынга дүүштүр «Восток-6» болгаш «Восток-5» корабльдер 1963 чылдың июнь 19-та Совет Эвилелиниң айыткан районнарынга кээп хонупканнар.

«Восток-6» корабль Москваның-биле 11 шак 20 минута турда Караганда хоорайның соңгу-чөөн талазында 620 километр черге санап каан 49-ку долганыгда кээп хонупкан.

Ооң соон дарый «Восток-5» корабль 14 шак 06 минута турда Караганда хоорайның соңгу-барыын талазында 540 километр черге санап каан 82-ги долганыгда кээп хонупкан.

Ийи космиктиг корабльдер саналгаларга дүүштүр чаңгыс широтага—59 градуска хонупканнар.

Кээп хондуруушкунну хандырарының бөлүктери, өңнүктер, эмчилер, журналистер болгаш спорт комиссарлары маадыр-космонавтарны хонган черлеринге утканнар.

Космонавтар Валентина Владимировна Терешкова болгаш Валерий Федорович Быковский оларның байдалы эки.

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга СЭКП ТК-ның секретары эш Л. Ф. ИЛЬИЧЕВТУҢ 1963 чылдың июнь 18-те илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези № 144 (5548) солунда).

Кижизидикчи ажыл болгаш массаларның дириг чогаадыкчы чоруунуң аргазын дуглап турар кандыг-даа ханалар чок. Оларның аразында ханы харылзааны көргүзүп турар тодаргай чижекти көргүзүп көрейн.

Сөөлгү он чыл дургузунда 18 миллион чогаадыкчы болгаш рационализаторжу саналдар бүдүрүлгеде нептереттинген. Олар улус ажыл-агыйынга барык-ла он миллиард хире рубльди берген. Совет кижилерниң бедик медерелдиг чоруунуң боттуг үре-түңнелдери ол-дур! Ынчаарга коммунистиг күш-ажыл дээш бүгү улустуң шимчээшкини, кур черлер чагырыкчыларының болгаш чаа тудугларның шалыпчыларының эрес-маадырлыг чоруу, миллион-миллион совет кижилерниң маадырлыг күш-ажылы—партияның кижизидикчи ажылының кайгамчыктыг түңнелдери ол эвес бе, ынчаш?

Улустуң чогаадыкчы күчүзүн, ооң эрес-дидимин, билиин болгаш дуржулгазын чаартыкчыларның болгаш чарыштың эгелекчилериниң коммунистиг шолбаннар деп дүрүм ёзугаар адап турарывыс эки коллективтерниң чедиишкиннеринден көрүп турар бис. Олар бисте он-он, база чүс-чүс муң. Чүгле сөөлгү хүннерде безин—тараа болгаш металл, хөмүр даш, нефть болгаш улуг химия дээш демиселге, көдээге культураны бедидери дээш аныяк энтузиастарның демиселинге чеже хире чаа-чаа шолбаннар чырыттынмаан дээр!

Мурнакчы дуржулганы нептередири, ылангыя аныяктарны эки чижекке кижизидери — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң чугула негелдези, коммунистиг медерелди хевирлеп тургузарының дээштиг чепсээ.

Чаартыкчы чоруктуң чаштанчы от бүрүзүн миллион-миллион кижилерниң күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң чалбыжы кылдыр өскүдүп үндүрер херек. Ынчалза-даа соок чүректиг кижилерниң буруузу-биле өжүп калыр ындыг чаштанчы оттар, чогуур деткимчени албайн, база нептереп шыдавайн чыткаш, соксап калыр чаартыкчы эгелээшкиннер ам-даа эвээш эвес болгай! Чижээ, «Чаартыкчының бөгүн чедип алган бедии —даарта бүгү коллективтиң болзун!» деп, Серпуховчуларның кыйгырыының дугайын кым сактып турарыл? Социалистиг чарыштың алыс утказын анаа кончуг эки чугаалаан, кончуг ылаптыг илергейлээн турган болгай. Серпуховчуларның кайгамчыктыг кыйгырыының дугайын ол үезинде хөй-ле бижип, чугаалажып турган ышкажыгай. Бижип турганы-ла чөп. Хөй-хөй республикаларга болгаш областарга ону деткиир дугайын медеглеп турган.

Ынчанмыже шуугажып туруп-туруп, уттупкан. Ам Серпуховтуң бодунда безин бодунуң эгелекчи чоруунуң дугайын сагынмайн турар.

Ёзулуг чаартыкчы бүрүзүн бүгү хемчег-биле деткиир, а «шуугаашкынның номер» бүрүзүн сойгалап көргүзер херек. Чамдык бүдүрүлгелерде, чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда алдар чедип алыр дээш харамдыгып турар бюрократтар чүгле «боттары» эгелекчилиг болуп алыр дээш, чамдыкта ниити бүдүрүлгеге каражалыг кылдыр кайы-бир ажылдакчыга тускай таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Ол дээрге «көөргедиигге» ынак кижилер, карак мегелээриниң мастерлери-дир.

Ынчанмыже өске кижилерниң чедиишкиннериниң күзели-биле, тускай онза байдалдарны өжегээр тургузуп тургаш кылган ындыг эгелекчиниң ажы чүү боор? Ындыг шолбан чырывас, харын чүгле ыштаныр болгай. Бүгү-ле кижилер олче бак көрүп, салаазы-биле айтыр апаар!

Карак мегелээр чорук эң чугула ажыл-херекти бужартадыр, чүгле материалдыг эвес, харын база моральдыг когаралды таварыштырар болгай. Ындыг чөгенчиг организакчыларны улус үлегер сөс-биле кыжыраан: «Бедик узун хоолайлыг печканы Степка салгаш, ылап-тыр деп мактаза-даа, ыжы дедир үнер болган». Бодунуң чүве билбес чоруун хоозун хөөредиг шуугаазыннар-биле, эчме-хая чок хүлээлгелер-биле чажырарын оралдажыр ындыг «Степкалар» ам-даа артпышаан боор турар. Ындыг даргажыгаш кабинединге олуруп алгаш, хүлээлгезин чогаадып алыр болгаш бажын ажыр алдар-хүндүге эштип олурар. Ынчаарга чогуур негелделер ёзугаар төлежир үе чедип келирге, чаа хүлээлгезин чогаадып эгелей бээр. Ындыг ужур-дүрүм чок чорук удаа-дараа эскет чок боор эртип турар болгай!

Организастыг болгаш идеологтуг хемчеглерниң бүгү күштери-биле хүлээлгелерниң ужур-дузазын көдүрер, ол хүлээлгелерниң одуруг бүрүзү дээш харыысалганы бедидер херек. Хүлээлгени алганда — күүседир, сөстү бергенде — ээлээр болгай. А харыысалга чок «аазатпайларны» хөй-ниитиниң шыңгыы болгаш арын-башты изиннедиптер судунга бээр херек.

Социалистиг чарышты организастаарынга — инициатива шиитпирлиг ужур-дузалыг болур, массаларның дириг херээнге төгейленчек, ёзу барымдаалаар чорук болгаш бюрократизм мырыңай-ла таарышпас. Мурнакчыларны деткип мактаарының системазынга ёзу барымдаалаар, сагыш оожургаар чорукту болгаш формализмни канчап-даа болдуруп болбас.

Чижээлээрге, Кировоград областың Петровский районунуң колхозтарының бирээзинде деткимче мактаалдың аргазы кижиниң чүрээнге канчап дээрил. Мында аажок улуг ыргак сыраны черже киир каккаш, шилчиир кызыл тукту анаа кадап каан. Мал ажылының фермазының эргелекчизи эш Назаренко болза ол тукту мурнакчы саанчыларга үргүлчү тыпсып турар чүве деп чугаалаан. Моон алгаш өскээр аппаары безин берге, мындыг тукту канчап тыпсыр чүвел деп айтырарга, ол кандыг-даа эгениг чокка мынчаар харыылаан: — «А бис ону өскээр аппарбае бис. Мурнакчы саанчының инектериниң тук чанынга бөлүп эккелгеш, хүндүлел ёзузу-биле сыраны долгандыр тургузуптар бис».

Кижилер-биле «туттунчуп» билбес азы хөңнү чок, бүзүредир чорукту херектээшкин, дужаал-биле солуур, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш албан черлериниң ындыг удуртукчулары эвээш эвес. Чамдык кижилер мынчага чедир «идеология» деп сөстү пат боорда чугаалаар, ынчанмыже «планны канчап-даа тургаш күүседир», «план дугайында чугаа чоруп турда, моральга чедип тургаш чоорул» дээн сөстерни даады-ла чугаалаан чоруур. Боттарының ажыл-чорудулгазының хевири-биле олар үр үениң кижизидикчи ажылының үре-түңнелдерин даады-ла куругладып турарлар. «Бир чамдык удуртукчулар цехке келгеш, шупту-ла чүвени көрүп турар, ынчалза-даа кижилерни эскербейн эрте бээр, ол чорук сагыш-сеткилче дүкпүрүпкени-биле бир дөмей-дир. Хол шуут-ла салдына бээр-дир» — деп, Горькийниң автомобиль заводунуң бир ажылчыны шын-на сеткили-биле чугаалаан.

— Кандыг-даа планны чедиишкинниг күүседиринче эң ынаныштыг оруу — кижилерниң коллективте эки тургустунган кижизидилгези, олар-биле дириг харылзаа, оларның дугайында сеткилдиң алызындан сагыш човаашкын болур дээрзин кажан-даа утпас кылдыр сактып алыр херек, ол дээрге кижиниң чүрээнче, медерелинче кирериниң дүлгүүрү-дүр.

Планны чогум кайы хире өртек-шүүдел-биле күүседири партияга хамаан чок чүве эвес. Капиталист-даа кижи бүдүрүлгени багай эвес организастап шыдаар болгай. Совет удуртукчудан негеттинер чүүл оон артык — планны күүсетпишаан, планны күүседир болгаш ажыр күүседир дээш демисел чоруп турда, кижилерни кижизидер, оларның аразынга чаа харылзааларны тургузар чорук негеттинер. Удуртукчу кижиниң ажыл-чорудулгазының мораль-политиктиг түңнелдерин өөренип көрбейн тургаш, ооң ажылын шын үнелеп көөр аргажок. Ылангыя мастерниң, бригадирниң ролю онза чугула. Ол чүгле бүдүрүлгениң удуртукчузу эвес, харын база аныяктарның кижизидикчизи, башкызы болур.

«Шуут-ла идеологтуг» ажыл чок, «шуут-ла организакчы», «шуут-ла ажыл-агыйжы» ажыл база чок деп чүрүм бистиң медерелививиске быжыы-биле кирер ужурлуг. Ажыл-херекке, кижилерни кижизидеринге когарал чокка оларны чарар деп шенеп-даа көрүнерем!

Бүдүрүлгеге кандыг-бир хемчээл-биле кижизидикчи ужур-дузалыг болбас айтырыг чок.

Кадрларның ажылга ызырынмас чоруун ап көрээли. Ол чоруктан улус ажыл-агыйы чыл бүрүде-ле үш миллиард хире рубль түңнүг продукцияны чидирип турар. Көрүп-даа көрүнер даан, ол чугула айтырыг-дыр. Бир бүдүрүлгеден өске бүдүрүлгеже, бир тудугдан өске тудугже шурап тургаш, бүдүрүлгеге сандарадыкчы чорукту киирип, улус ажыл-агыйынга когаралды чедирип турар ужумалдарга болгаш чииженнерге удур демиселге хөй-ниитиниң санал оналының ролюн көдүрер херек. Ужумалдарга кандыг-даа агартыышкын турбас дээрзи билдингир! Ынчанмыже ажылга ызырынмас чоруктуң чылдагааннарын хынамчалыг өөренип көрзе чогуур. Ол чылдагааннарның бирээзи—культура-амыдырал талазы-биле таарымча чок байдал, кижилерже четпес кичээнгей болур.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чорукка кижизидер дээш демиселге бүдүрүлгеде нормалаашкынны шын организастаары чугула ужур-дузалыг болур. Бо айтырыгны дүжүметсиг ёзу-биле, дужаарының аргазы-биле шиитпирлеп болур—түңнели бир янзы болур, ынчаарга, ажылчыннар-биле баш удур чугаалашкаш, чижээ, норма-чижекти эде көөрүнүң чугулазын оларга тайылбырлап бергеш, ону шиитпирлеп болур—ынчан түңнел өске болур.

Бодап-даа көрүнерем, кадрларның солчур чоруун узуткаары болгаш күш-ажылды шын нормалаары—бо арыг бүдүрүлге айтырыглары бе азы ооң-биле кады олар идей-кижизидилгелиг база улуг ужур-дузалыг бе. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары болгаш кижизидилге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери болгаш идеологтуг ажылды экижидери—чаңгыс аай чорудулга-дыр.

Күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүү дээш демисел— ол дээрге чаа кижи дээш демисел-дир.

2. Ниитиниң өнчүзү—кижилер аразынга чаа харылзааларны кижизидериниң үндезини

Ниитиниң өнчүзү — социалистиг тургузугнуң үндезининиң үндезини. Ынчаарга ниитиниң өнчүзүнүң функциязы кайы хире кижизидикчи, мораль-этиктиг ужур-дузалыын бодувустуң ажыл-чорудулгавыска кезээде-ле четчези-биле үнелеп турар бис бе! Социалистиг өнчүнү кижи канчаар көрүп турарындан, ол ону канчаан камнап база көвүдедип турарындан чүнүң-даа мурнунда, ол совет кижи бе дээр дугайын, ооң политик талазы-биле бышканының хире-чергезиниң дугайын, ооң коммунистиг кижизидилгезиниң дугайын тодарадып болурла болгай. Улустуң байлаанының дугайында бөдүүн ажыл-ишчилерниң сагыш салыышкынын В. И. Ленин коммунизмниң эгези деп санаан.

Биске социалистиг өнчү — экономика-политиктиг билиишкин. Ол мындыг чүүлдерни илередип турар:

— совет ниитилелдиң —ажыл-ишчилерниң ниитилелиниң эң кол утка шынарын;

— бистиң күрүневистиң күчү-шыдалын, ооң экономиктиг күчүзүн;

— ниитилел харылзааларының чаа, социалистиг хевирин.

Ниитиниң өнчүзүн коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидери — чаа кижи дээш демиселдиң шиитпирлиг звенозу. Бүгү совет кижилер ниитиниң өнчүзүнүң дугайында сагыш салып, ону камнап база ниитиниң байлаан чүгле ажыглаар эвес, харын база оларны көвүдедип дүрген өөренип алган тудум-на, бис салдынган эчис сорулганы улам дүрген чедип алыр бис. Ындыг болганда улустуң байлаан камнап чоруур кижилерни хүндүлеп көөр чорукка, ол байлакче холун сунарларны бужарзынар, харын оон-даа дора — көөр хөөн чок чорукка кижилерни кижизидер херек. Капиталиске бодаарга коммунизм тургузукчузу анаа дөмейлежир аргажок артык хумагалыг болуп, тууйбу бүрүзүн, тарааның сыпта баш бүрүзүн, чоннуң көпеек бүрүзүн камнаар ужурлуг.

Улустуң күш-ажылы-биле тургустунган бүгү чүүлдер улустуң эрге-ажыынга бараан болур, улустуң келир үезиниң магадылалы болур.

Буржуазия хуу өнчүнү «ыдыктыг болгаш дээп болбас» деп чарлаан. Хуу өнчүже мөгейип сундугар чорукче кижилерниң медерелин ол чүс-чүс чылдар дургузунда албадап өөредип, шуут-ла күш-биле чаңчыктырып келген. Аңаа удур хол көдүрген кижиниң шорузу турган! Виктор Гюгонуң чогаалында, аштааш чүгле борбак хлеб оорлааны дээш бүгү назынында каргыштыг кижи диртген маадырны сактып көрээл.

Хуу өнчүзүрек медел — коргунчуг күш. Оларга бүгү реакционерлер даянып келген болгаш даянып турарлар.

Хуу өнчүзүректиң дарлакчы болгаш сакпарадыкчы психологиязындан социализм кижилерни хостаан болгаш ооң-биле кижиниң база кижи төрелгетенниң угаан-бодал хөгжүлдезинге аажок улуг базымны кылган. Бисте капиталистиг өнчү чок, ынчалза-даа улустуң күш-ажылы-биле социалистиг—«ыдыктыг болгаш дээп болбас» өнчү тургустунган. Ооң камгалакчылары бүгү улус.

Ниитиниң өнчүзүнге когаралды чүгле оорлап самчыгдаар чорук чедирип турар эвес.

Мангысталыышкынның база бир бужар хевири— чииженнээр чорук хөй когаралды чедирип турар. А ажыл-агыйжы эвес чорук, күрүнениң болгаш ниитиниң хөреңгизин төтчеглээр чорук, бойдус байлактарын черлик ёзу-биле көөр чорук, бүдүрүлгеге үрей кылыышкын, техниканы кам-хайыра чок эдилээр чорук чежел! Чижээ, чыл эгезинде Грузияга 28 миллион, Азербайжанга — 36 миллион рубль хире түңнүг эң чугула үлетпүр дерилгелери өлүг капитал болуп чыткан. Өске республикаларда, Россия Федерациязының областарында чеже ындыг дерилгелер ажыглал чок чытпайн турар дээрил! Казахстанның колхозтарынга болгаш совхозтарынга эрткен чылын он-он муң баш мыйыстыг бода малдар, хаваннар, хойлар чудап өлген. А ол бүгү дээрге улустуң байлаа ышкажыл!

Оорлап, самчыгдаар болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктарның чедирип турары ол моральдыг когаралды кандыг хемчээл-биле хемчээрил!

Кандыг-даа кем-херекти хоойлу-биле ялалаар, ооң байлаан оорлап, улустуң өнчүзүн сандарадып турар ындыг кижилерни совет улус камнавас. Эрги шагда оорнуң холун одура шаап турган, бодап көөрге, кижизидер сорулгалыг турган боор. Эрги чүве биске үлегер эвес болбайн аан. Ынчалза-даа улустуң байлаанче суңдунуп келген арыг эвес холду бис сегирип алыр, шыңгыы сегирип алыр хүлээлгелиг бис. Ынчалзажок социалистиг өнчүнү оорлап төтчеглээрлерни кезедир кылдыр кандыг-даа шыңгыы хоойлулар тургустунган турзажок — бир эвес ажылчы чон ону идепкейлиг камгалавас болза — оорларның оруун шуут дуй хаай албас бис. А бис улустуң өнчүзүн быжыг шооча-биле — негелделиг болгаш дээштиг, ооң менди турарының болгаш өзүп көвүдээриниң дугайында бүгү улустуң ёзулуг сагыш салыышкынының шоочазы-биле хаар ужурлуг бис.

Улустуң байлаан буданнаарының бирги дузалакчызы—сагыш амыр чорук, бодунуң аптаразындан дашкаар чыдар бүгү чүвени херекке албас чорук, ылангыя кажан бүдүн коллективтер сагыш амыр байдалга чаңчыга бээр чорук болур.

Элээн каш чижектерден көргүзүп көрейн.

«Туркменнефтиниң» бүдүрүлгелеринге элээн каш чылдарның дургузунда казып ап турар нефти-биле кады үнер газтың 80 хире хуузу ажыглал чок чидип турган. Чүгле сөөлгү беш чылдарның дургузунда безин ол газты 3.7 миллиард кубометрни ажыглал чок үндүрген, ол болза Ленинград дээн ышкаш шак ындыг хоорайның барык-ла бүдүн чартык чылда хереглээр газы-дыр. Ынчаарга база-ла ында, Красноводскиниң нефть болбаазырадыр заводунда, кончуг ховар мазутту чыл бүрүде одалга кылдыр үш чүс муң тоннаны чарыгдап турар. А чеже хире минералдыг чемишчидилгелер колхозтар болгаш совхозтар шөлдеринге четпейн, сөөртүүшкүн болгаш кадагалаашкын үезинде хорап, хатка, сугга алзып, чүдүрүүшкүн болгаш дүжүрүүшкүн черлеринге төктүп турбас дээр! А ол дээрге биске улуг үнелиг чүүл-дүр!

Ону хөй-хөй кижилер караа-биле көрүп турар. Көрүп турза-даа, тоомчага албайн эрттирип турар. Боттуу эвес «албанның чүвези» дээш херекке албайн турары-ла ол боор.

Нииты улустуң өнчүзүн «албан чүвези», «өскениң чүвези» кылдыр көөр шын эвес үзел-бодалды ажыглаттынып болур бүгү-ле күштер-биле — албан-дужаалдың хемчеглери-биле-даа, идей-кижизидилгелиг хемчеглер-биле-даа—медерелден арыглап аштаар херек. Ниитиниң өнчүзү — ол дээрге өскениң чүвези эвес, а бодунуң байлаа дээрзин совет кижи бүрүзү угаан-бодалы-биле болгаш хан-дамыры-биле медереп билген турар ужурлуг. **Ниитилелди кым-на оорлап турар болдур, ол совет кижини оорлап турганы ол болур.**

Контрольдуң ленинчи принциптерин бисте катап тургускан — улус массаларны эң-не калбаа-биле киириштиреринге үндезилээн партия-күрүне контролюнуң системазын тургускан. Контроль кижилерни кижизидеринге бодунуң ролюн ойнап эгелээн, улустуң байлаан төтчеглээр, хээли алыр алыскакчискек, дүжүметсиг болгаш ажыл чылзыр чоруктарның ызыртынар бүгү-ле тиглери дуглаттынган турар, шак ындыг ниитилел байдалын тургузарынга идигни берип турар.

Улустуң дээштиг контролюн күштелдиреринге бистер хүн бүрүнүң дузаламчызын көргүзер ужурлуг бис.

Чаа ниитилел харылзааларының тургустунарын идеология талазы-биле хандырары дээрге, хамыктың мурнунда ниитиниң өнчүзүнүң дугайында коммунистиг сагыш салыышкынныг болурунга кижизидер дээни ол-дур. Бир эвес хуунуң өнчүзү кижилерни бертик-бежел, сандарап үрелиринге чедирип, оларның медерелин будулдуруп, оларны дужун хараар болгаш алыр-чиирин бодаар кижилер кылып, өг-бүлени сандарадып, акы-дуңманы өжээннештирип, национал аразының меселдежилгезин үндүрүп турар болза,— чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ниитилелде бүгү-ле ойлук чок чүүлдерниң болгаш бачыттарның үнер дөзү болуп турар болза,— ынчаарга социалистиг өнчү — кижи бүрүзүнүң аас-кежии бүгүдениң чаагай чоруундан болгаш аас-кежиинден хамааржыр дээрзин билип турар ажыл-ишчилерниң чаңгыс аай акы-дуңмалышкы коллективи кылдыр кижилерни каттыштырарынга үндезин болур.

Кижилерниң аразынга чаа харылзааларның тургустунарының болгаш быжыгарының бүгү фронтузу-биле шимчээшкин кижизидилге ажылының деңнелинден болгаш калбарыышкынындан улуу-биле хамааржыр.

Медерелдиг чорук бедик болган тудум-на күш-ажылдың болгаш хуваалданың коммунистиг принциптерин хөгжүдери, хоорай биле көдээниң аразында, күш-ажылы биле угаан ажылының аразында ылгалдарның чидери, улустарның найыралының быжыглаары, социалистиг күрүнениң коммунистиг ниитилел бот эргелелинче шилчиири дээн ышкаш шак ындыг чорудулгалар улам дүрген хөгжүүр апаар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга болгаш коммунистиг ниитилел харылзааларын хевирлеп тургузарынга идеология ажылының салдары кедергей улуг. Чаа кижилерни кижизидери чүгле оларның ниитилел амыдыралын өскертириниң үндезининге болгаш ооң чорудулгазынга болдунар аргалыг.

Ынчалза-даа амыдыралды кижи боду чаартып турар. Делегейни коммунистиг ёзу-биле чаартырының экономиктиг болгаш социал-политиктиг сорулгаларын чогум-на ол шиитпирлеп турар.

3. Совет аныяктарның ленинчи, коммунистиг кижизидилгези дээш!

Эштер! Чээрби чыл эртенде кандыг материалдыг үнелиг чүүлдерлиг турарывысты бистер билир бис. Ол чүүлдерни санап каан, чурагайларда көргүстүнген. Ынчалзажок чурагайларны, планнарны безин өскертир, тодаргайлаар ужур таваржыр, амыдырал эки чазалгаларны киирип турар. А кижилер кандыг болу бээрил, оларның аажы-чаң принциптери кандыг апаарыл? Ам уруглар садында ойнап турарларның, школа партазының артында олуруп турарларның, дээди өөредилге черинде өөренип турарларның, Чепсектиг Күштерде албан эрттирип турарларның, заводтарда болгаш тудугларда, шөлдерде аныяктар бригадаларында база албан черлеринде ажылдап турарларның эртем-билии, культуразы кандыг болган турарыл?

Ол айтырыглар амыдыралчы негелделиг болгаш амыдыралчы чугула болуп турар. Ындыг болган төлээде, ол айтырыгларны соңгаарлатпайн, автоматизмге, «боду-ла тааржы бээр оң» дээр чорукка бичии-даа ынанмайн тургаш, ам харыылаар херек.

Бөгүнгү кижизидилге ажылы коммунизм тургузукчуларының улуг армиязының даартагы салгакчыларын белеткеп турар.

Коммунизмни тургузар, коммунизмге чурттаар аныяк салгакчыларны коммунистиг ёзуга кижизидеринче партия онза кичээнгейни салып турар. Алдарлыг революстуг эстафетаны совет кижилер бир салгалдан өске салгалче алгаш чоруп турар. Ынчаарга оларның кайызының-даа үлүүнге бодунуң сорулгалары, бодунуң бергелери, бодунуң маадырлыг чоруктары таваржып турган. Хоочун салгакчыларга чүве аайлашкан, аас-кежиктиг болган: олар революцияның болгаш хамааты дайынның маадырлыг чылдарында чурттап турган, индустрияның кедергей улуг бүдүрүлгелерин тудуп тургускан болгаш хуу өнчүнүң чүс-чүс чылдарда чыдып келген дилиндек черлерин тудуштур тараан, социалистиг ниитилелди тургускан, фашистиг эжелекчилерни чылча шапкан деп бистиң амгы үениң аныяк кижилери чамдыкта хараадап турар.

Хоочун салгакчыларның амыдыралы революстуг романтика-биле долдунганы, демиселдиң улуг аас-кежии-биле, чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруктар-биле чырыттынганы шын харын.

Олар кижизидилгениң улуг школазын тулчуушкунга болгаш күш-ажылга эрттирген. Ынчаарга бистиң аныяктарывыстың улуг-хуузунга оон биче шылгаралдар таварышкан бе, ынчаш? Кымның-даа тиилеп көрбээни шак ындыг бедиктерни совет улус тиилеп үнүп турар. Амгы салгакчыларның төөгүлүг сорулгазы—коммунизмни тургузары, олче орукту бүгү кижи төрелгетенге ажыдып бээринде. Ынчаарга ол кижизидилгениң улуг школазы эвес чүве бе?

Аныяктарга — бодунуң революстуг салгакчызынга — партия улуг ажыл-херектерни дагзып турар.

Ынчаарга аныяктар партияның кыйгырыын улуг тура-соруук-биле деткип турар. Заводтарга болгаш тудугларга, кур черлерниң делгемнеринге, эртемниң болгаш культураның ижинге, космосту шиңгээдип алырынга боттарының күш-ажылы-биле бистиң аныяк кижилеривис Төрээн чуртунуң күчүзүн болгаш алдарын көвүдедип турар! Совет аныяктар күш-ажылга тура-соруктуг чорукту, патриотизмни болгаш интернационализмни, коллективизмни, коммунизм дээш ажылдаарының чүткүлүн көргүзүп турар. Бодунуң аныяктарынга чон чоргаарланып турар.

Ынчаарга совет кижилер, бистиң хөй-ниити организацияларывыс аныяктарны кижизидерин күштелдирериниң эргежок чугулазының дугайында айтырыгны чүге ол хире чидии-биле тургузуп турарыл? Моортан безин кандыг-бир чөрүлдээни, дүүшпес чорукту тыварын оралдашпышаан: совет аныяктар сагыш-сеткил талазы-биле кадык дижип тургаш-ла, а ол хиризинде аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиреринче кыйгырып, «сагыш-сеткилдиң сыңзыглары»-биле демиселди чорудуп турарлар ышкажыл дижип, бистиң дайзыннарывыс амырап турар болбайн аан. Ынчалза-даа аныяк салгакчыларны кижизидериниң айтырыынга онза кичээнгейни салып турар чорук кандыг-бир онза байдалдарның уламындан болуп турар эвес, а моральдыг бүдүшке, совет кижи бүрүзүнүң, бирги ээлчегде чурттуң келир үечизи—аныяктарның медерелинге болгаш аажы-чаңынга бистиң ниитилеливистиң өзүп турар негелдезиниң уламындан болуп турар.

«Биеэги аныяктар эвес-тир ийин, моң» деп хараадаарының кандыг-даа барымдаазы чок. Бистиң аныяктарывыс коммунизмниң улуг идеяларынга бердинген, социалистиг ниитилелдиң магалыг болгаш идепкейлиг кезээ болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Ынчалзажок амыдырал болза бодунуң хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип турар чүгле ындыг кижилерни төрүттүндүрүп турар эвес-ле болгай. Амыдыралды бодунуң үрелгең аажы-чаңы-биле көөр, күш-ажылдан ойлаар чоруу-биле, хуузун бодаар аажы-чаңы-биле болгаш ёра чок хөөнү-биле бистиң чуртувуста турар аажы-чаңның болгаш бодалдарның хевирлеринге удурланыышкак болур, шак ындыг аныяк кижилер-даа амыдыралга чамдыкта шаарланып үнүп келир. Улуг карылгаларны үндүрүп тургаш, бистиң улузувустуң чаалап алган улуг кежиктерин чамдык аныяк кижилер боду-ла бүде берген чүве кылдыр бодап, бистер болза чүгле хөглел-селгүүштээшкинге төрүттүнген бис деп санап турарлар. Аныяктарның аразында чалгаалар, аажы-чаң талазы-биле будулганнар, ырбаачалдар, «сал чок үндараачалдар» ам-даа бар болуп турар.

А хыйланып, чүдексинип, ундарап чораш, өжээтен хөөннерге болгаш бодалдарга кире бээри ырак эвес.

Районнарның бирээзинге элээн үе мурнунда боттарын «марксистер-футуристер» («марфуттар») деп адап алган улуг эвес бөлүк аныяктар хөделип турган. «Уран чүүлдүң маанызы» деп боттарының хол-биле бижип үндүрүп турган солунунга «марфуттар» литератураны партийжи эвес болдурары дээш, партияның идеологтуг салдарындан уран чүүлдү «хостаары дээш» суртаалдап турганнар. «Бистер политика-биле үрелдешпейн турар бис»—деп олар чугаалап турган. А херек кырында олар политикага, харын-даа социализмге, совет улуска өжээтен политикага бажы-биле дүнну берген турган. Политикага хамаарышпас, идеялыг болбас дээр чорук-биле үрелдежириниң чаягаар болур түңнели ындыг-дыр. Харын оон өскээр болбас-даа турган ынчаш, чүге дээрге, шак ындыг ойлук чок чорук коллективтен, чондан хоорлуру-биле дээстур.

Уран чүүлдүң идейлиг болгаш улусчу чоруунуң принцивин Океан ындындан өөнемчиткен имнээшкин-биле хажыдарын, ону чалгааларның болгаш мугулайларның үй-балай чулчуруушкунунга солуурун, политикага хамаарышпас дээр чорукту пропагандалаарын оралдажыры чүү болурул дээрзин аныяктарның сагыш-сеткил талазы-биле айтыкчылары болурунга семеп турар чамдык литераторлар адактың сөөлүнде билип аптар чадавас. Политикага хамаарышпас дээр чорук политикадан дашкаар эвес, ол дээрге боду политика-дыр.

Элчигенге таңма базып турганының чыдын алгаш, мында шиштээн эът бар-дыр эвеспе кылдыр бодап, чамдык аныяк кижилер ынаар салып чеде берген тургулаар.

Политикага хамаарышпас дээр чоруктуң фактылары кайы хире-даа ховар болза, оларны тоомчага албайн барып болбас, оларның ужур-утказын хөөредип-даа, оларны херекке албайн барып-даа болбас. Чамдык партия, күрүне, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары аныяктарны кижизидериниң берге, ынчалза-даа чугула херээнде эстинип, аныяктарның угаан-бодалынга салдар чедирер талазы-биле эргижирээн аргаларны болгаш хевирлерни өөренген чаңы-биле ажыглаарышаан турарлар. А ол аразында хөй чүүлдер өскерилген, шаг-үе эртип турар, аныяк салгакчылар өзүп турар. Аңгы демисели, аш-чут, ажыл чок чорук, национал ылгаар чорук, бөдүүн кижиниң эрге чогу болгаш дорамчыладыр чоруу деп чүл дээрзин бистиң аныяктарывыс херек кырында билбестер, Төрээн чурттуң амы-тынын болгаш хосталгазын боо-чепсекти холга туткаш, камгалаар ужур оларга таварышпаан.

Ында аныяктарның буруузу бар деп кым-даа көрбейн турар. Херек апарза, олар ада-өгбелериниң маадырлыг чоруктарын катаптап шыдаарлар. Гитлер бистиң чуртувусче халдаарынга белеткенип тургаш, хоочун салгалдарның дуржулгалыг оруун эртпээн совет аныяктар корткаш, ададарының

(Уланчызы 2-ги арында).

Эш Л. Ф. ИЛЬИЧЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 1-ги арында).

болгаш акыларының чаалап алышкыннарын боо-чепсээн холга туткаш, камгалаарындан ойталаар боор деп кордап турган. Дайзынның ындыг кордалдары чүнүң-биле төнгени билдингир болгай.

Совет ниитилелде «адаларның болгаш төлдерниң чөрүлдээлериниң» дугайында хоозун кордалдары-биле сагыш оожургадып, харын-даа оон кандыг-бир чүве болур боор деп ынанып турар кижилер эрткен үениң кичээндириглерин утпаза чогуур. Совет аныяктарның быжыг туруштуун болгаш дайынчы аргалыын шылгап көрүксээрин бис кымга-даа сүмелевес ийик бис. Совет чурт чүгле күчүлүг чепсекти тургускан эвес, харын ону холунга туткаш, кандыг-даа агрессорну чылча шааптар аныяк салгакчыларны кижизидип өстүрген.

Аныяктарның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың методтарын бис чаа үе-байдалдарга таарыштыр болбаазырангайжыдып, экижидер ужурлуг бис. Бистиң аныяктарывыс дээгере бижик-билиглиг, чүвени билип алыксаар, долгандыр турар болуушкуннарны угаап билип алырынче, чүвелерни канчаар көрзе чогуурул дээрзин тодарадып алырынче чүткүп турарлар. Ында кандыг-даа багай чүве чок. Ынчалзажок аныяк кижилер изиг болгаш далаш болур болгай. Оларга угаанныг болгаш эки сүмелер херек. Ындыг сүмелерни берип-даа турар харын. Ынчалза-даа аныяктар ону албайн баар чоруктар база турар, ынчан чамдык аныяк кижилер далаш түңнелдер кылып, боттарының политика талазы-биле бышпаан чоруун хоолуургак чугаалар-биле, бодун идээргеп көөргеттинер чорук-биле солуп турарлар. Бистиң бүгү партия болгаш комсомол, совет болгаш профэвилел организацияларывыс, бүгү хөй-ниитивис аныяктар дугайында сагыш салып, ада-өгбелерниң маадырлыг чоруктарын ханызы-биле хүндүлээрин аныяк кижи бүрүзүнге угаадып, бедик идейлиг болурун, чуртталганы, ниитилелди, күш-ажылды, өг-бүлени шын коммунистиг ёзу-биле көөрүн оларга чаңчыктырар ужурлуг.

Идейлиг чорук, патриотизм, биче сеткилдиг, шынчы чорук, чурумнуу, улугларын хүндүлээри — совет кижиге турза чогуур мөзү-шынарлар бо-дур.

«Аныяандан адың камна» деп шагда-ла эки чугаалаттынган. Бистиң ленинчи партиявыстың революсчуларының салгалдарынга кижизиткени, чаа кижиниң эң эки мөзү-шынарларын аныяандан бүгү хемчеглер-биле быжыглап, сайзырадыр ужурлуг. Бистиң улузувустуң революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын ыдыктыг камгалап, коммунизм тургузукчуларының аныяк салгакчыларын ол чаңчылдарга кижизидер ужурлуг бис.

Ол дээрге социализмниң алыс ёзузунга, ооң моралынга, улустуң чаңчылдарынга удур болуушкуннар-биле эптежир ужурлуг бис дээни ол эвес-тир.

Боттарының ыят чок чоруу-биле көөргеттинип, кудумчуларда янзыыргап чоруп турар хөй эвес аныяк кижилерни ойт дивейн, кыйыы-биле ыттаашпайн эрте берип болур бе? Чырык-ла хүндүс кудумчуга эзирик дендинейнип, бужар-бак сөстерни чулчуруп, ёозажогун көргүскен чоруур ийикпе, азы магнитофонун уштуп келгеш, бүгү кварталды дыргын кылдыр пагалар алгызы дег хөгжүмүн алгырты бээрлер бар болгай. Ындыгларны бистер үргүлчү-ле сургап турар бис бе, ынчаш? Бир эвес ындыг янзы уш-башчок барган колчукту орталан дей берген болзувусса, анаа харыы кылдыр «кижиниң хосталгазынче», «демократияже» халдаашкын дугайында чулчуруушкуннарны чамдыкта дыңнавайн турар бис бе?

Ол хоозун чүве-дир. Ындыг барасканның алгызы кымны-даа будулдурбазын! Хөлү эрткен бот-тогдунукчу бодунуң күзелчигештерин долгандыр турар кижилерниң күсели-биле хандырып алырынче чүткүүр. Ындыг кижилерниң бодалы чөгенчиг: «Мен мынчаар кылып тур мен, харын, чүге дээрге ынчаар кылыксаар-дыр мен, а өске кижилер менээ хамаан». Анаа хамаан чок-даа болур ыйнаан, ынчалза-даа «черлик бот-тогдунулганың» шак ындыг анархисчи, ниитилелге удур моралынга удур бистер дайынны чарлап, хөй хан төгүүшкүнү-биле чедип алдынган хосталга деп ыдыктыг сөстү барасканчыг хир-биле шаптаарын кымга-даа чөпшээревес ужурлуг бис.

Ёзулуг хосталга болза, социалистиг ниити чуртталганың чурумнерин тооп көрбезинде эвес, а оларны медерелдии-биле сагыырында болур.

Коммунизм — бедик организастыг, медерелдиг ниитилел, а ындыг болганда эң шыңгыы чурумнуң ниитилели. Ниитилелдиң мурнунга кижиниң харыысалгазын кошкадырының оруу-биле эвес, а күштелдирериниң оруу-биле коммунизмче чоруп орар болгаш аңаа чедер бис. Ийи чыл бурунгаар бистиң аныяктар организациялары партияның болгаш бүгү улустуң деткимчези-биле хулиганнаар болгаш арагалаар чорук-биле демиселди эгелээннер. Арагалаар болгаш хулиганнаар кижилерниң адаанда чер өртенир болзун деп, кыйгырыгның чалбыыжынга чирткеш, дүржоктаныышкынга ынакшылдыг хөй-хөй кижилер кеземчени көрген. Шынап-ла ниитилелге удур элээн хөй болуушкуннар дораан-на чавырлып эгелээн, ынчалза-даа ол демисел удавайн кошкай берген. Хулиганнаар. херек үүлгедир чоруктуң фактылары ылаңгыя аныяктар ортузунда ам-даа хөй.

СЭКП ТК-ның хөй удаа айтышкыннары турза-даа, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары арагалаашкын-биле кошкак демисежип турар. Ынчаарга каржы хулиган үүлгедиглериниң үштүң ийи кезиинден хөйү болгаш аар кем-херек үүлгедиглериниң чартыындан хөй кезээ арагалаашкынның уржуундан болуп турар болгай. Арагалаар чоруктуң улус ажыл-агыйынга чедирип турар хоразын тоовайн барып болбас. А өг-бүлеге, уруглар кижизидилгезинге ол кайы хире хора чедирип турар ийик!? Администрация талазы-биле хемчеглерни идей-кижизидилгелиг ажыл-биле холбаштырып, оларны ёзулуг-ла идепкейжидип, дээштиг кылдыр чорудар болза, олар боттарының түңнелдерин бээри чугаажок. Ынчаарга бисте чамдыкта арагачыны «чараа чечен кежи хол хап-биле» эвес, а хоорай кыдыының чүгле эки агаарлыг эвес, харын шөлээн иштине бээр тускай тежээлге черлериниң санитарларының чылыг холунга берип каар болгай.

Кадык чаагай амыдырал, культурлуг дыштанылга дээш, арагалаашкынга удур демисел — бүгү хөй-ниитиниң хереэ. Хөй-ниитиниң шыңгыызы, негелделии болгаш туруштуу — чүгле ажыктыг чүүлдү бээр. Бистиң аныяктарывыс, Аныяктарның Коммунистиг Эвилели маңаа эң идепкейлиг эгелекчилер болур ужурлуг.

Совет аныяктарның мурнунда улуг ажыл-херектер хөй. Ырак орукче белеткенип турар кижи бүрүзү бодунуң чүктешкизин катап-катап хынаар, артык чүве албас болгаш бир эвес ону албайн баар болза орук берге, узай бээр, ол чокта чоруп шыдаттынмас — шак ындыг чүүлдерни алыр болгай. Аныяктарның орукка ап чоруур чүвези бар. Хоочун салгалдың кижилери аныяктарга чүгле материалдыг салгалды эвес, харын өндүр улуг дуржулгазын, коммунистиг бүзүрелин, сеткил хайныгыышкынның болгаш революстуг чүткүлдүң одун, маадырлыг болгаш принципиалдыг чоруун, ниитилелдиң чаагай чоруунга херек күш-ажылга, Ада-чуртту камгалаарынга доктаамал беленин дамчыдып берип турар.

Ындыг чүктешкилиг чорда, кандыг-даа моондактар коргунчуг эвес, кандыг-даа бедиктерни ажып эртип болур.

4. Чаа мировоззрениелиг, чаа моральдыг кижи коллективке кижизиттинер

Эштер! Бистиң ниитилелдиң кижи бүрүзүнге негелделер коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнде синниккен. Моральдыг дүрүмнүң нормаларын амыдыралчы уг-шии кылдыр көөр, бүгү совет кижилерниң боттарының амы-хууда үзели болдурар — сорулга ындыг.

Чаа ниитилелдиң моралының үндезининде идейлиг бүзүрел туруп турар. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренири, коммунистиг мировоззрениени шиңгээдип алыры, партияның политиказын хандыр билири амгы үеде совет кижи бүрүзүнүң амыдыралчы эргежок чугула чүүлү болу берген. СЭКП-ниң Программазын — бистиң демиселивистиң болгаш тиилелгелеривистиң программазын, совет кижи бүрүзү хандыр өөренир сорулга идеологтуг ажылдың бирги планында туруп турар.

К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Лениниң чогаалдарының, политиктиг литератураның калбак нептередилгези чоннуң идей-политиктиг чырыдыышкынының хемчээлиниң дугайын бүзүрелдии-биле көргүзүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ге В. И. Лениниң ажылдарын 93 дылга, ниити тиражы үш чүс миллион экземпляр ажыг кылдыр үндүрген. Партияның чаа Программазын 15 миллион экземпляр санныг кылдыр үндүрген. Чээрби миллион ажыг кижи организастыы-биле, политиктиг чырыдыышкынның системазынга партияның төөгүзүн, теориязын болгаш политиказын өөренип турар. Дээди өөредилге черлеринге өөренири-биле «Эртемниг коммунизмниң үндезиннери» деп чаа эртемни киирип турар. Ортумак өөредилге черлериниң өөреникчилери обществоведение эртемин өөренип эгелээн.

Ындыг-даа болза бистер кижизидилге ажылының шиитпирлиг кезээниң — политиктиг чырыдыышкынның амгы байдалынга сагыш ханып шыдавас бис.

Болбаазын мировоззрениелиг кылдыр кижизидери дээрге — коммунизмниң түңнелдери эртемнерниң үндезиннерин билиринге даянган турарын, амгы үениң өөредилгезиниң үзел-бодалындан алырга чайлаш чокка тыптып келир амы-хууда бүзүрээн билиглери апарган турарын чедип алыры ол болур деп В. И. Ленин чаңгыс эвес катап демдеглеп чораан. Ынчаарга аныяктарны эртемнерниң үндезиннери-биле — мировоззрениечи түңнелдерниң материалы-биле чепсеглеп турар ортумак болгаш чамдыкта дээди школавыс амдызында түңнелдерниң дугайында, аныяктарга коммунистиг идейлиг бүзүрелди ажылдап бээриниң дугайында четпес сагыш салып турар.

Бисте ниитилел эртемнериниң талазы-биле — марксизм-ленинизмниң үндезиннери, В. И. Лениниң эртемниг намдары, СЭКП төөгүзү, политиктиг экономия, марксисчи философияның үндезиннери болгаш өске-даа ажыктыг элээн каш өөредилге номнарын болгаш пособиелерни тургускан. Ынчалза-даа коммунизм тургузуушкунунуң программазының дугайында бистиң чуртувус кандыг турганының болгаш ам кандыг апарганының дугайында солун болгаш хандыксанчыг кылдыр бижиттинген, номчукчуларга эки чедингир, хемчээл талазы-биле улуг эвес номнар, «Улуг план дугайында чечен чугаалар» деп ном ышкаш номнар номчукчуларга чедишпейн турар.

Эртемниг мировоззрение болгаш коммунистиг мораль болза, **шажынчы идеология-биле демисел** чокка хевирлеттинип тургустунуп шыдаттынмас.

Шажын — эртемниг мировоззрениениң чурт иштинде кол удурланыкчызы, эрткен үениң эң-не салдыкпас, чурттакчы чоннуң элээн чамдык кезииниң ам-даа хосталбааны, артынчыларының бирээзи. Шажынның социал дазылдарын бистиң чуртувуска шагда-ла үзе шапкан, ынчалза-даа шажынчы үзелдер ам-даа эргиниң артыышкыннары боop артпышаан. Кайда-ла ажыл чорутпайн турар болдур бис, ында шажынчыларның болгаш сектантыларның салдары күштелип турар.

Бисте атеистиг ажылды делгереңгей эвес, хайныышкын чок, шудургу эвес чорудуп турар болгаш ону шажын салдарындан шагда-ла хосталып апкан кижилерниң ортузунга болган чок-ла чорудуп турар. «Шажынга удур пропаганда биске шаптыктавайн турар — деп, Свердлов областа лама Введенский чоокта чаа медеглээн. — Атеистер клубтарда атеистер-биле, а бис хүрээлерге — чүдүлгелиглер-биле ажылдап турар бис. Атеистер бисче келбейн турар, а чүдүлгелиг кижилер клубче барбайн турар. Бот-боттарывыска шаптыкташпайн турар бис» деп ол чугаалаан.

Бистиң атеистиг пропагандавыстың үнелели бо-дур. Туралыг, тура чок-даа болза, ооң-биле чөпшээрежир апаар-дыр.

Бистиң чуртувуста чарлаттынган чүдүлгениң хостуу болза, ийи таланы: чүдүп сүзүглээриниң хостуун болгаш шажынчы мировоззрение-биле демиселдиң хостуун деңге көрүп турар. Эртемге удур идеология болур шажын күжениишкин чокка, ооң-биле демисел чокка боду чаягаар өлү бээр деп сеткил өөртүп база санап болбас. Шажынга удур дайынчы, шаап халдакчы эртем-атеистиг пропаганданы удурландыр тургузар, кижилерге күш болгаш мораль талазы-биле кемдээшкин чедирип, ажыы-биле ниитиге удур характерлиг болуп турар, черлик сектилериниң ажыл-чорудулгазын сойгалаар херек.

Коммунизм тургузукчузу — Төрээн чуртунуң чалбыыштыг патриоду болгаш бүзүрээн интернационалист.

Совет патриотизм — боттуг база дээштиг күш. Совет улустуң төөгүзү, бистиң бүгү амыдыралывыс ажылчы чоннарны патриоттуг чорукка кижизидеринге улуг аргаларны ажыдып турар. Совет кижи бодунуң хөй националдыг Төрээн чуртунга ынак. Мында бүгү чүве улустуң хереэнге, улуска, коммунизмниң тиилелгези дээш ооң алдын холдары-биле кылдынганын медереп билгеш, ол чоргаарланыр. Мактаныр, менээргенир, көөргеттинер чоруктар, өскелерден артык кылдыр үнелеттинер чорук аңаа өскеленчек. Ынчалзажок совет хамаатызының бедик адын үнелевес, ону даштыкының союндаанга орнап чоруур ындыг кижилер ооң сеткилинге мырыңай таарышпас. Кандыг-бир чапшаачы капиталистиг делегейниң алдыннап каан удазынын көргеш, улуг тынгаш: «Магалыг-ла чурттап турарлар-дыр ам!» деп чугаалаар.

Ындыг кижи дугайында чүнү чугаалап болурул?

Ол чөгенчиг-дир, чүге дээрге, хамыктың мурнунда, ында чапшаа чорук тергиидей бергеш, ону социал база аңгы талазы-биле согур кылып каан. Капитал чурттарында күш-ажылчы кижилерге хлеб кайы хире үнелиг боор турарыл, бичии-бажыы-даа бол, өөделиг чурттаарын бодунга хандырарын оралдашкаш, ол кайы хире дорамчылалга таваржып турарыл, угаан-сарыыл талазы-биле кайы хире дунааргай атмосферада чурттап турарыл, дээрзин ол билбес болгаш билир хөңнү чок болгай.

«Бисте чугаалажышкыннар ажык, ажык шүгүмчүлел бүрүн хостуг боор турар. Бо магалыг-дыр. Мындыг боорга бистиң кошкак чүүлүвүстү болгаш чазыывысты илередип алыры, оларны өөскүтпейн эгезинде-ле узуткап каары белен. Ынчалза-даа бо хостуг чорукту харыысалга чокка, бистиң ниитилеливиске хоралыг кылдыр ажыглап, өскениң үнү-биле ырлап, бүгү совет чүвени карартып, янзы-бүрү бужар хоптарны болгаш каржы чугаа-соottарны тарадып чоруур кижилер ам-даа бар» — деп, Москваның электролампалар заводунуң ажылчыны В. А. Афонин бижип турар.

В. А. Афонин ындыг сымыраныкчыларны эрткен үениң чапшаа чудурук-байларынга кончуг чечен дөмейлеп турар. Олар шынап-ла чудурук-бай чапшаачылар, ынчалза-даа амгы үениң бүгү делегейниң чудурук-байлары — империализмниң чапшаачылары-дыр.

Кымның хлевин ол чип турарын, кандыг черде кылаштап чоруурун, совет черни байлак болгаш аас-кежиктиг кылыр дээш, ажылчы чон чеже дерин болгаш ханын төккенин уттуп чоруур чапшааларны туюлунга чедир сойгалап үндүрер ужурлуг бис.

Ада-чуртунуң хосталгазы дээш амы-тынын берген дайынчыларның тураскаалы совет кижилерге ыдыктыг. Кылдынган маадырлыг чоруктарны хүндүлевейн тургаш, маадырлыг чорукче сорук киирип болбас. Ынчалзажок, Ада-чурттуң Улуг дайынынга тураскааткан чамдык чечен чогаалдарда бирги одуругда дайынның ёзулуг маадырлары эвес, а сарыыл чокка өлүп турар качыгдааннар кирип турар. Чижээ, «Сээң эргиниңде» деп фильмниң азы «Кадык чор, школяр!» деп тоожуну сактып көрээлиңерем.

Мында кол кичээңгей дайынның уржуктарынче болгаш качыгдаашкыннарынче угланган. Совет дайынчылар фашизмге удур медерелдиг болгаш эрес-дидим демиселчилер кылдыр көстүрүнүң орнунга, харын качыгдааннар кылдыр дүрген көстүр.

Шынап-ла, аар-берге дайын болган. Ынчаарга ол дээрге, хамыктың мурнунда, боттарының хамааты хүлээлгезинге шынчызы-биле, социалистиг Төрээн чуртунга бердиниишкини-биле күштүг чоннуң, совет солдаттарның улуг чаагай патриотчу эрес-дидим чоруу болган. Оларны качыгдааннарның ролюнга көргүзери — совет кижилерниң маадырлыг чоруунуң дугайында тураскаалды дорамчылааны ол болур. Маадырларның тураскаалдарын, оларның дайынчы эдилелдерин сагыш амыр, кичээңгей чок көөр чорукту агартып болбас. Дайынчы алдарның дугайында чаагай сагыш салыышкынын Аныяктарның Коммунистиг Эвилели, пионерлер боттарынга чүге ап болбазыл, ынчаш? Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш алдары дээш өлген маадырларны бүгү улустуң алдаржыдып көөрүнүң сурагжаан чаңчылы биске тургустунган турар ужурлуг.

Совет патриотизмге кижизидери — социалистиг тургузугнуң артык күштүүнге бүзүрелдиг болгаш чырыткыландыр илередир дээни ол-дур.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувус дээш, бистиң революсчу улуг партиявыс дээш коммунистиг, эки чоргаарланыышкын биске турар ужурлуг. Ынчангаш совет патриот бодунуң улузунга ынак, ол өске улус чоннарны хүндүлээр болгаш оларга ынак, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежирде, оларга дузалаарын бодунуң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап чоруур. Чижээлээрге, даштыкы черлерге чорааның дугайында боттарының чугааларынга аңгы талазы-биле үзел-бодалдарын каггаш, чүвени кыры-биле көрүп, бүгү-ле көрген чүүлдеринге хамаарыштыр: «ында бүгү-ле чүве менээ таарыжыр-дыр, бисте бүгү-ле чүве мээң хөңнүмге таарышпас-тыр» — деп, кээргенчиг кынныг чоруур ындыг кижилерни совет кижилер кажан-даа чүүлдүгзүнүп көрбээн болгаш чүүлдүгзүнмейн-даа турар. Көөргеттиникчи хөөн-биле болгаш турисчи хандыртыныышкын-биле будулган ындыг кижилер патриотчу чоргаарланыышкынның сагыш-сеткилин болган чок-ла чидирип, буржуаз дужун харатыныкчыдан «удур-дедир билчиишкинни» болгаш «тооп көрүүшкүнну» дилеп, эргеледип сыйбаан кижини чылгай бээр бызаа ышкаш боттарын ынчаар ап чоруурлар.

Дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарны пропагандалаарда, хоямзык чугаалардан чайлап, сагыш-сеткилди хайныктырар салдарның ужур-дузазын бедидип, бүзүрелдиг, тодаргай болгаш үлегерлээн, янзы-бүрү хевирлиг база дириг боттуг болур чорукту чедип алырын оралдажыр херек.

Заводтарның, хоорайларның, колхозтарның болгаш совхозтарның революсчу болгаш күш-ажылчы төөгүзүн тургузар талазы-биле М. Горькийниң инициативазын ёзугаар мурнунда эгелээн турган ажылды чаа үндезинге үргүлчүлезе кандыгыл? Чүгле хоочун бүдүрүлгелер болгаш хоорайлар ындыг төөгүлүг болуру шын эвес. Ынчаарга кур чер совхозунуң он чыл төөгүзү ону камныг кадагалаар чорукту чедип албайн турар бе, ынчаш? Совет кижилер төөгүнү боттарының ажыл-херектери-биле бижип турарлар. Бистиң хүлээлгевис — бистерге салгал болур кижилерге бөгүнгү демиселдиң көдүрлүүшкүннүг чоруун хевээр кадагалап арттырары болур.

Совет патриотизм интернационализм-биле чарылбас холбаалыг.

Интернационализм совет кижиге — анаа-ла эренгей билиишкин эвес-тир. Аңгы-аңгы националдарның совет кижилери социализмни хол-холундан туттунчуп алгаш тургускан, фашизмге удур демиселге ханын төккен, а ам чаңгыс аай өг-бүледе коммунистиг ниитилелди тургузуп турар. Интернационализмниң ленинчи билиишкининде бүгү чурттарның ажылчы чоннарын ханы хүндүлеп көөрү болгаш оларның-биле акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазы, социализмни тургузуп турар улустар-биле кады ажылдажылга болгаш удур-дедир дузалажылга кирип турар. Улустарның найыралы — партияның, ооң ленинчи национал политиказының улуг чаалап алышкыны-дыр. Совет Эвилелинде социалистиг нацияларның хөгжүлдези оларның чоокшулажыышкынының, акы-дуңма дузалажылгазының болгаш найыралының оруу-биле чоруп турар. Националистиг идеологияның социал үндезинин бистиң чуртувуста узуткаттынган. Ол дээрге социализмниң улуг чаалап алышкыны-дыр.

Ынчалза-даа национализмниң артыышкыннары дээк читпес болгаш белен салдынмас, олар амгы бистиң байдалдарывыста безин кандыг-ла бир арга-биле илереп келген турар. Олар янзы-бүрү хевирлерге илереттинер. Оларны чамдык ажылдакчыларның херектиг азы херек чок-даа бол, ниити күрүнениң эрге-ажыктарынга каражалыг кылдыр «бодунуң» республиказынга азы облазынга хөй-ле акшаландырыышкыннарны «аптар» дээр чүткүлдеринден эскерип болур. Маңаа харын-даа национал онзагай байдалын демдеглексээр, эрткен үениң чүүлдерин идеализастаар, национал онзагай чүүлдер деп чылдак-биле реаксылыг ёзу чурумнарны болгаш аажы-чаңчылдарны нептередиксээр хөөннер көстүп келир. Бүгү совет нацияларга чаа, чаңгыс аай социалистиг чаңчылдарны, чаңгыс аай социалистиг өг-бүле кылдыр улустарны сырый каттыштырып турар объективтиг, экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг чорудулгаларны боой тудар дээр оралдажыышкыннар ында база бар.

Национал хоолуургаашкын совет кижилерге канчап-даа таарышпас. Националистиг, шовинистиг идеологияның артыышкыннарынга удур партия шиитпирлиг демисежип турар болгаш демисежир-даа, национал онзагай байдалдарны херекке албастаар ийикпе үрдүндүрер чоруктарны болдурбас-даа.

Коммунизм тургузуушкунуң калбартыры дээрге-ле ССРЭ-де нацияларның улам ыңайгы чоокшулажыышкыны-биле болгаш оларның бүрүн чаңгыс эвин чедип алыры-биле тодаргайлаттынып турар национал харылзааларның хөгжүлдезинде чаа үе-чаданы айтып турар. Совет республикаларның моон соңгаары экономиктиг болгаш культурлуг чечектелиишкини нацияларның улам улуг сырый болгаш бүгү талалыг чоокшулажыышкыны чокта бодаттынар-даа ужур турбас.

Массаларның интернационалчы кижизидилгезиниң ленинчи чагыгларынга шынчы болуру — бистиң амыдыралывыстың хоойлузу.

Коммунизмниң тургузукчузу дээрге, угаан-бодалдың байлакшылын, мораль талазы-биле арыг болур чорукту, сайзыраңгай эстетиктиг билиишкиннерни болгаш күш-дамыр талазы-биле сайзыралды бодунда дүүштүрген, **бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижи-дир.** Эстетиктиг кижизидилгеде чугула роль онаажып турар, аңаа делгем орукту, хамыктың мурнунда школага ажыдып бээр херек.

Амыдыралдың культуразын бедидер дугайында, хоорайларның болгаш суурларның чурумалдыг шимелдезиниң дугайында, үлетпүр кылыгларының, улустуң хереглел бараанларының, бажың эт-херекселдериниң эстетиктиг шынарының дугайында сагыш салыышкын сөөлгү черни ээлевес ужурлуг. Эки, эптиг, чараш, быжыг болзун дээш бис бүгү чүүлдерни шак ынчаар кылыр ужурлуг бис!

Кижизидилгениң чугула чүүлү болза, күш-дамыр культуразы болур. Күш-культура шимчээшкининде үжен ажыг миллион кижи хаара туттунган. Бистиң Төрээн чуртувустуң спортчу алдарын бедик көдүрген совет спортчуларның чедиишкиннери-биле чон чоргаарланып турар. Ынчалзажок ылаңгыя школада болгаш кедээде күш-дамыр кижизидилгезиниң хөгжүлдезиниң болгаш ону организастап турарының деңнели четпес болуп турар. Бистиң күш-культура шимчээшкинивистиң кыйгырыы болза, массалыг болгаш спортчу мергежил болур ужурлуг!

Эштер! Совет кижилерни кижизидери — бүгү талалары болгаш тургустунган кезектери боттарының аразында чарылбас холбаалыг хөй талалыг болгаш нарын чорудулга болур.

Чаа кижини кижизидериниң эң дээре школазы амыдыралдың школазы, күш-ажыл болгаш улустуң демисели болур.

Коллективтиң, хамыктың мурнунда, күш-ажылчы коллективтиң ролю онза чугула. Маңаа сагылга-чурумнуг болгаш негелделиг болур чорук тыптып келир, улустуң мурнунга харыысалгалыг болурунуң сагыш-сеткили, революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарны хүндүлеп көөрү кижизиттинер. Бисте коммунистиг күш-ажылдың муң-муң коллективтери — коммунизмниң мурнуку одуруунуң туруштары-дыр. Оларның кижизидикчи күжү кайгамчык улуг.

Бодунуң ажылын Советтер, профэвилелдер, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле сырый харылзаага тургузуп турар партия организациязы — коллектив бүрүзүнүң сорук киирикчизи болур.

Оларның холунда кижизидилгениң күчүлүг быралары — хуралдар, бүдүрүлге хуралдары, пропаганданың болгаш агитацияның чепсектери, эш-хуузунуң судтары болгаш өске-даа ол ышкаш чүүлдер бар. Ындыг болза-даа оларны канчаар ажыглап турарыл? Хөй таварылгаларда хуралдарны эренгей эрттирип, дириг боттуг чүүлдерже кижилерни хандыртпайн, бүдүрүлгениң, кижилерниң амыдыралының, аажы-чаңының чидиг айтырыгларын оларга тургуспайн турар. Коллективтиң мурнунга кижи бүрүзүнүң харыысалгалыын болгаш кижи бүрүзү дээш коллективтиң харыысалгалыг болурунга бис кошкак кижизидип турар бис. Чамдыкта кандыг-бир хулиган азы арагачы карааның чажын төп, кижилерге хомудай бээрге, ону дагдыныышкынга алыр — ол-ла дораан бодунуң мораль талазы-биле хүлээлгезин ол уттуп турар. А ол бодунуу-биле база катап чаңнап туруп бээр. Ёражок, кара сагыштыг кижи шүшпең коллективтен чамдыкта күштүг болу берген тургулаар боор-дур. Мынчангаш моон дугайын, бирги ээлчегде партия организацияларындан айтырар херек. Бир эвес олар кол күш болуп шыдавас чүве болза, коллектив сырый каттыжыышкының база ышкынып, кым-даа олар-биле «холбажырын» күзевейн турар прогульщиктер, чалгаалар болгаш хуузунуң ажыын харaарлар, хоп дажыкчылары, демагогтар болгаш кара сагыштыг кижилер коллективти бужартадып эгелээрлер. А олар — бистиң идеологтуг дайзыннарывыс-ла болгай.

Ленинградтың Балтика судно тудуунуң заводунуң хоочун ажылчыны эш Сорокин мынчаар шын чугаалаан:

«Маңгыстар, чиижеңнер, ажылга ызырынмастар, чүвени үрей кылырлар — анаа-ла эптежип болбас хоралыг чорук эвес, харын база идеологтуг дайзын-дыр. А дайзыннар-биле демисежир, оларны сойгалаар херек. Совет чүүлдү бужартадып турарларга согуушкунну бербес болза, биске үнелиг бүгү чүүлдерже ол дүкпүрүп турар, ынчангаш, дыка хоралыг чүүлдү чедирип турар!»

Совет кижилерниң чуртталгазында күш-ажыл биле амыдырал шуут холбашкан. Ындыг болза-даа практикада оон өске болуп турар — ажылчын кижи бүдүрүлгениң хаалгазындан, албан-хаакчыт — албан черинден үнгеш-ле коллективтиң салдарындан дашкаарлай берген болур. Оортан ындыг-ла хаая эвес чөрүшкек чүүл база тургустунуп келир: кижи бүдүрүлгеде эки ажылдап турар, а амыдырал-чуртталгага социалистиг ниити чурттаглаңың чурумун ол үреп турар.

Ындыг турбуже, шак ындыг орта эвес чорукту кым-даа болган чок-ла эскербейн баар чүүл бар. Чамдык кижилер мээң бажыңым — мээң шивээм-не болгай деп эрги чаңчылдар-биле ам-даа чурттавышаан. Амыдыралда эргиниң артыышкыннары, шажынчы сүзүглел-чаңчылдар, арагалаар, хулиганнаар, хээлилээр чоруктар, херээжен кижини, уругларны шын эвес көөр чорук чогум-на харын ооң ужурунда онза чиигелделиг кылдыр көрдүнүп турар эвес ыйнаан?

Бир эвес бүдүрүлгеде хөй-ниитиниң санал-бодалы дээштиг салдарны чедирип турар болза, бодунуң квартиразының ханаларынга, кажаазының иштинге, кудумчуга ол кижи хөй-ниитиниң салдарындан болган чок-ла дашкаар артып каар боор-дур. Чоокта чаа «Комсомольская правда» ажылдаң хостуг үени канчаар эрттирип турарын харыылап бээрин бодунуң номчукчуларындан дилээн. Он ийи муң хире харыылар келген. Аныяк кижилерниң эң хөй нуруузу бодунуң күш-ажылын, бодунуң хостуг үезин шын организастап, эки өөренип база эки дыштанып турар болбайн аан.

«Ынчаарга он чеди харлыг Виталий Петровтуң Челябинскиден бижип турары болза:

Дугурушкан черге «ажыл сөөлүнде бөлүү-биле чыглып келгеш, кайнаар баарыл, кайнаар баш сугарыл деп чугаалажып турувуста-ла арагалаашкын эгелээр. Бөгүн арагалаар, даарта арагалаар, ындыг чүве үш чылда үргүлчүлеп турар. Чула пактаптар болгаш кижи бүрүзү буду кайнаар-ла углай-дыр ынчаар чоруп каар: оларның бирээзин беш чылда шыңгыы чурумче, ийигизин — ийи чылда лагерьге хоругдаарынче аппарган, мен хуумда үш удаа эш-хуузунуң судунга кирген болгаш дөрткүзү — биче хулиган херек дээш шииттирген. Шуптула арагалап турар. Элээрде бис шуптувус билип, арага ишпес деп шиитпирлеп турар бис, ынчалза-даа кылыр чүве мырыңай чок, ооң ужурунда шилди база катап сегирип алыр-дыр бис».

Бо шыңгыы буруудадыышкынны кымның адрезинге кылганыл? Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының адрезинге, идеологтуг ажылды харыылап турар бүгү төп албан черлериниң адрезинге кылган-дыр.

Амыдырал-чуртталгага коммунистиг нормаларны быжыглаар болгаш хөгжүдер дээш демиселди делгем фронтуга калбартыр, амыдырал-чуртталганың кижи барбас ындыг булуңнарынче арыг салгын-биле чедер үе келген. Бир эвес ажыл-херекти угаазылалдыг, янзы-бүрү, хандыкшылдыг кылыр, кижилерни дорамчылап болгу дег аар-саар холгаарлаашкын чокка чорудар болзувусса, бир эвес ажыл-херекти идеологтуг дээштиг салдарның бүгү чепсектери-биле чорудар болза, бир эвес парлалга, радио, кино, телевидение эки ажылдаарын болгаш дыштанырын, кадык чаңчылдарга кижизиирин, коммунистиг ёзу-биле чурттаарынга шаптык чедирип турар бүгү чүүлдерни арыглап үндүрерин совет кижилерге идепкейлиг дузалаар болза чедиишкин чедип алдынар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни амыдырал-чуртталгага коммунистиг харылзаалар дээш шимчээшкин-биле быжыг кылдыр каттыштырар херек.

Коллектив — чүгле бүдүрүлгеге эвес, харын база амыдырал-чуртталгага кол кижизидикчи. Москва болгаш Ленинград партия организацияларында чыгдынган эки дуржулганы ажыглавышаан, амыдырал-чуртталгага ажылчы чоннарның аажы-чаңынга партийжи салдарны база күштелдирер ужурлуг. Совет кижи чүгле ажыл-ишчи эвес, харын база хөй-ниитичи политиктиг ажылдакчы. Социалистиг ниити чурттаганың үндезиннерин быжыглаарынче, бүдүрүлгеге болгаш амыдырал-чурттаглага медерелдиг чурумнуң кижизидилгезинче угландырган хүн бүрүнүң муң-муң ажыл-херектеринден коммунистиг бот-эргелел база өзүп үнер.

Үргүлчү улуг эвес, ынчалза-даа хайныышкынныг ажыл-херектеринге, хөй-ниитиниң ажыл-чорудулгазынга, коллективке чаа кижи кижизиттинип турар.

III.

Идеялыг чепсектиң бүгү хевирлерин дайынчы чурумга тургузар

Эштер! Идеологтуг ажылдың шылгаттынган хөй янзы хевирлери болгаш чепсектери партияда бар болгаш ол кижизидилгениң ажыктыг системазын тургускан.

Совет Эвилелинде ниити эртемнерниң 220 муң школалары, дөрт муң ажыг дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлери ажылдап турар. Бисте 380 муң ажыг библиотекалар, 120 муң кино тургузулгалары, 130 муң клубтар болгаш культура бажыңнары, музейлер, улус театрлары, филармониялар болгаш хандыкшылга студиялары бар. Делегейде үндүрүп турар номнарның болгаш брошюраларның бешки кезиин ССРЭ-де үндүрүп турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда оларны он бир миллиард ажыгны азы совет кижи бүрүзүнге онааштыр бежен номнарны болгаш брошюраларны үндүрген. Чурттуң ийи чурттакчы бүрүзүнүң бирээзи-ле солуннарның болгаш журналдарның бижидикчизи болуп турар.

Совет күрүне өөредилгениң, эртемниң болгаш культураның хереглелдеринге чыл бүрүде он беш миллиард хире рубльди чарыгдап турар.

1. Совет школа — өөредилгениң болгаш кижизидилгениң чугула чадазы

Партия кижизидилгелиг ажылдың системазын доктаамал сайзырангайжыдып турар. Аныяк салгалдың кижизидилгезинге школаның ролюн болгаш турар черин хамыктың мурнунда демдеглээр херек, эштер.

Өөреникчилерниң кижизидилгезиниң чугула фактору болза, ниитилелге ажыктыг күш-ажыл болуп келген болгаш болуп артар-даа. Өөредилгени болгаш күш-ажыл кижизидилгезин каттыштырар талазы-биле школаны эде тургузарын Н. С. Хрущевтуң инициативазын ёзугаар партияның боттандырган бодалы амыдырал-биле школаның харылзаазын быжыглаар дугайында хоойлу кайы хире өй-шаанда болганын ам бүгү кижилер көрүп турар-дыр. Күш-ажыл школаның амыдыралынче калбаа-биле кирген. Ылаңгыя Ставропольдуң, Украинаның кедээ черлеринде болгаш өске-даа чамдык черлерде өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары эки түңнелдерни чедип алган. Өөреникчилерниң билиглери тодаргай апарган. Ортумак эртемниг аныяктар материалдыг бүдүрүлгениң адырынче күзелдии-биле баары чурум болган. Дүүнгү чаа-ла хөй-хөй школачылар күш-ажылдың мурнакчылары апарган.

Өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле каттыштырганының кижизидилгелиг ажыктыы чигиниг чок.

(Уланчызы 3-кү арында).

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму

Июнь 18-те кежээки хурал

Кежээки хуралга СЭКП ТК-ның секретары Л. Ф. Ильичевтуң илеткелин чугаалажып көөрүн эгелээн. Москваның партия организациязы, бистиң бүгү партиявыс-биле бир дөмей, сөөлгү чылдарның дургузунда идеологтуг ажылдың хемчээлин калбарткан база дээштиг чорууң бедиткен дээрзин партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары **Н. Г. Егорычев** медеглээн. Идеологтуг ажыл чаа утка-шынар-биле, чогаадыкчы чоруктуң ленинчи ёзу-биле долдунган. Ол ажылдың төвүнде кижи, оон күш-ажылы, оон угаан-бодалы тургустунган. Идеологтуг ажылдың түңнелдери кижилерниң тодаргай ажыл-херектеринде, коммунистиг күш-ажыл дээш күчүлүг шимчээшкинде эң тода көстүп турар. Чүгле Москвада безин бо шимчээшкинде 1.750 муң кижи киржип турар. Чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда найысылалдың үлетпүрүнүң ажылдакчылары пландан ажыр хөй чүс-чүс миллион рубльдиң продукциязын берген.

Сөөлгү чылдарның дургузунда найысылалда кадрларның экономиктиг белеткели улам калбарган. Политиктиг чырыдыышкынның системазында чартык миллион ажыг ажылчыннар, он-он муң инженер-техниктиг ажылдакчылар экономиктиг теорияны болгаш тодаргай экономиканы өөренип турар.

Н. Г. Егорычевтуң оон ыңай демдеглээни болза, Москваның 600 муң ажыг коммунистер санаттынып турар партия организациязы, найысылалдың 740 муң оолдар, кыстарын каттыштырган комсомол аажок улуг күш болур. Москвада идеологтуг ажылды 400 муң хире пропагандистер, лекторлар, агитаторлар, школаларның болгаш дээди өөредилге черлериниң башкылары чорудуп турар.

Найысылалдың чурттакчыларының ортузунга идеологтуг ажылды чорударынга ёзулуг-ла аажок улуг аргаларны оратор айыткан. Москвачыларда 1.200 муң телевизорлар, 850 муң радиоприемниктер бар. Чартык миллион өг-бүлелерни радио дамчыдылга четкизи хандырып турар. Хоорайда 6 миллион кезек солуннарны болгаш журналдарны тарадып турар. Хүн бүрүде 90 миллион хире номнарны садып турар. Чартык миллион хире москвачылар хүн бүрүде театрларга, клубтарга, кинотеатрларга болгаш өске-даа культура-чырыдыышкын албан черлеринге барып турар.

Москваның партия организациязы ажылчы чоннарның ортузунга, ылаңгыя чоннуң чурттап турар черлеринге чорудар масса-политиктиг ажылдың байлак дуржулгазын мөөңнеп алган. Чоокта чаа сураглыг бөлүк москвачылар, оларның аразында 1896 чылдан бээр партия кежигүнү Ф. Н. Петров, аргыкчы В. М. Петрищева болгаш тудугжу Г. И. Ламочкин, академик К. И. Скрябин, композитор Т. Н. Хренников болгаш өскелер-даа Москваның парлалгазынга чагаа парлап үндүргеннер. «Төрээн хоорайның амыдыралынга — бедик культура!» деп лозуң-биле шимчээшкинге идепкейлиг киржиринче найысылалдың бүгү чурттакчыларын, а ол ышкаш хоорай ажыл-агыйының ажылдакчыларын олар кыйгырган. Москваның партия организациязы ол инициативаны изиг-биле деткээн. Чаа чүс-чүс москвачылар ам кайгамчык патриотчу шимчээшкинниң киржикчилери болуп турарлар.

Ындыг болза-даа бистиң аргаларывыс дыка улуг болгаш бистиң амыдыралывыста таарымча чок болуушкуннар-биле идепкейлиг демисежир хүлээлгелиг бис деп, оратор оон ыңай чугаалаан.

Партияның болгаш чазактың удуртукчуларының литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражыышкынынга Москваның чамдык чурукчуларының, чогаалчыларының, кинематографистериниң адынга чидиг шүгүмчүлел болган. Ол шүгүмчүлел хоорайның партия организациязының адынга база болган. Найысылалдың коммунистери ол шүгүмчүлелден эргежок чугула түңнелдерни кылган.

Хооркомнуң пленумунга, чогаалчыларның, чурукчуларның, архитекторларның, композиторларның, театрларның, кинонуң болгаш культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының хуралдарынга четпестерни чайладыр дугайында база ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге Москваның чогаадыкчы интеллигенциязының ролюн бедидер дугайында ажыл-ишчи, принципиалдыг чугаалажыышкын болган. Найысылалдың чогаадыкчы интеллигенциязы партияның Төп Комитединге совет литератураны болгаш уран чүүлдү улам ыңай хөгжүдер дугайында ооң сагыш салыышкыны дээш ханы өөрүп четтиришкинин илергейлеп, коммунизм дээш демиселге партияның кезээде шынчы дузалакчызы болурун изиг болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле бүзүреткен.

Чогаадыкчы ажылдакчыларның улустуң амыдыралын хандыр билип алырынга дузалаар төлээде, чогаадыкчы эвилелдерниң Москвада салбырларының партия организацияларының структуразын эде тургузуп турар. Ол организацияларның коммунистери найысылалдың фабрикаларының, заводтарының болгаш өске-даа коллективтериниң азы бодунуң доктаамал ажылдап турар чериниң парторганизацияларының учёдунга турар. Эвилелдерниң идея-чогаадылга амыдыралын партийжи удуртуру-биле СЭКП МХК-ның парторгтарынга баштаткан партия бөлүктерин оларга тургузар.

Москваның партия организациязы идейлиг чепсектиң бүгү хевирлерин дайынчы чурумга тургузар болгаш ажылчы чоннарның кижизидилгезин коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде партияның негеп турар негелделериниң деңнелинге чедир көдүрер төлээде, бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин Н. Г. Егорычев бүзүреткен.

Бистиң партиявыстың Программазында идеологтуг ажылдың талазы-биле сорулгаларны кол экономиктиг айтырыгны — коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын шиитпирлээри-биле холбаштыр тургускан дээрзин партияның Ленинград хоорай комитединиң бирги секретары **Г. И. Попов** бодунуң саналынга демдеглээн.

Партияның XX съездизиниң, ылангыя XXII съездизиниң соонда эрткен үениң дургузунда Н. С. Хрущевка баштаткан партияның Төп Комитеди коммунистиг тургузуушкуннуң теориязын болгаш практиказын бүгү тала-биле түңнеп байыдарынга үндезилээш, үлетпүрнү болгаш тудугну эргелеп башкарарын эде тургузар, кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер, партийжи удуртулганы сайзырангайжыдар талазы-биле аажок улуг ажылды кылган деп, ол үргүлчүлеп чугаалаан. Ам бистиң партиявыс идеологтуг ажылды улам дээштиг болгаш шаап халдаашкынныг кылыр, коммунизмче бурунгаар тиилелгелиг шимчээшкинниң күчүлүг дүргедикчизи болдурар дээш ол ажылдың айтырыгларын чугаалажып турар-дыр.

Ленинградтың партия организациязы идеологтуг чепсектиң бүгү арсеналын чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседиринче, чаа кижини — коммунизм тургузукчузун кижизидеринче угландырып турар. Ол чорук чеди чылдың дөрт чылдарының дургузунда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрерин планда көрдүнгени дег 24 хуу көвүдедириниң орнунга 30 хуу көвүдедиринге биске дузалаан дээрзин оратор демдеглээн.

Идеологтуг ажыл эң тодаргай болгаш алыс сорулгалыг болу берген деп, эш Попов демдеглээн. Ленинградтың пландан ажыр үш миллиард рубль продукциязы дээш, дерилгениң ажыглалының коэффициентизин бедидер, ажыл шагының чидириин кызырары дээш демисели ышкаш ындыг эгелээшкиннерни идеологтуг салдарның чепсектери кылдыр идепкейлиг быжыглап база калбаа-биле пропагандалап турар.

Идей-политиктиг ажылда чаа хөй чүүлдер тыптып келген. Чижээлээрге, партия организацияларының идеологтуг комиссиялары эки түңнелдерни көргүскен. Олар партия болгаш бүгү хөй-нити организацияларының күжениишкиннерин массаларны кижизидеринге каттыштырган, идеологтуг ажылды организакчы ажыл-биле дээре холбаштырарынга дузалаан. Ораторнуң демдеглээни-биле алырга, политиктиг дадылганы профессионал белеткелди бедидери-биле чедимчелиг дүүштүрүп турар чаа хевир болза металл заводунда бир-ле дугаарында тургусканы коммунистиг күш-ажылдың дуржулгазының школалары болган. Ажылчыннарның «амыдыралдың университеттери» деп адап турары ол школалар хоорайда ам безин бүдүн чартык муң ажып турар.

Идеологтуг ажылда четпестерни, оон ажыктыг чорууну четпезин анализтевишаан, эш Поповтуң санап турары болза, чамдык таварылгаларда ол чорук тодаргай байдалды барымдаалавас. Кижилерниң хөөнүн, күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын хандыр билбейн турары-биле тайылбырлаттынар. Эш Попов бодунуң ол бодалын даараазында чижектер-биле көргүскен. Ажылчыннарга политиктиг чырыдыышкынның дээре хевири бөлгүм, а инженер-техниктиг ажылдакчыларга — бот-өөредилге болур дээр быжыг бодал партийжи пропаганданың практиказында тургустунган. Ынчалзажок, чижээлээрге, Киров заводунуң ажылчыннарының шаг-үезиниң чарыгдалының анализи чүнү көргүзүп турарыл? Ажылчын кижи өөредилгеге чээрби чылдарда турганындан үш катап хөй шаг-үени чарыгдап турар. Ажылчын чечен чогаал литературазын неделяда ортумаа-биле 14 шакта номчуп турар, а инженер чүгле бүдүн чартык шак ажыг үеде номчуп турар. Ындыг анализ партия чырыдыышкынының четкизин шын тургузар арганы берген.

Ленинградтың партия организациязы, чогаадыкчы интеллигенциязы литература болгаш уран чүүл айтырыгларының талазы-биле партияның политиказын бүрүнү-биле деткип база чүүлдүгзүнүп турар деп эш Попов медеглээн. Уран чурулга интеллигенциязының бүгү эвилелдерин литература болгаш уран чүүл ажылдакчыларының чаңгыс аай эвилелинге каттыштырар дугайында саналды изиг-биле чүүлдүгзүнүп турар бис деп, эш Попов демдеглээн.

Пленумнуң шиитпирлери-биле чепсегленген Ленинградтың партия организациязы ленинчи ёзу-биле чаа күштер-биле, ленинчи чүткүл-биле ажылдаар дээрзин оратор медеглээн.

СЭКП ТК-ның июнь Пленуму партияның болгаш бүгү совет улустуң амыдыралынга идейлиг шылгарангай болуушкун болур деп, Украинаның Компартиязының ТК-зының секретары **А. Д. Скаба** бодунуң саналынга медеглээн. Украинаның коммунистери, украин улус, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, идеологтуг ажылда ленинчи курсту изиг-биле болгаш чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар.

Амгы үеде Украинаның партия организациялары кижилерниң кижизидилгезиниң янзы-бүрү хевирлерин болгаш аргаларын эң ажыктыг ажыглап, организакчы болгаш идеологтуг ажылды сырый холбаштырып турар. Ол чорук бүдүрүлгениң ажыл-херектеринге таарымчалыг салдарны чедирип, чаа кижиниң хевирлеттинеринге эки үре-түңнелдерни берип турар.

— Бисте, Украинада аныяк хоорай Северодонецк — химия индустриязының улуг төвү бар, — деп, эш Скаба чугаалаан. — Манаа бодунуң үезинде эвээш эвес четпестер бар турган. Коммунистер төрээн хоорайын үлегерлиг болдурарын шиитпирлеп, ол идея-биле кижилерниң сагыш-сеткилин хайныктырып үндүрген, ынчангаш ам безин эки түңнелдер чедип алдынган. Хоорайның бүгү үлетпүр бүдүрүлгелери эки ажылдап турар. Бүдүрүлге бүрүзүнге арыг-шевер, корум-чурум дээш демиселди чедиишкинниг чорудуп турар. Чуртталга кварталдарында хөй-нитиниң эгелерин ёзугаар библиотекаларны тургускан, спорт дериишкиннерин болгаш шөлчүгештерни тудуп, ажыглалга киирген. Хоорайның ийи чурттакчызының бирээзи-ле дээди азы ортумак өөредилге черинде өөренип турар.

Республикада улуг кичээнгейни кадрларның экономиктиг өөредилгезинче салып турар. СЭКП-ниң XX съездизиниң соонда экономиканың айтырыгларын өөренип турарларның саны 140 муң турганындан 2,5 миллион четкен. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, политиктиг өөредилгени ниити билиг болгаш профессионал деңнелди бедидери-биле каттыштырарын деткип, ооң дуржулгазын нептеретсе чогуур деп, эш Скаба демдеглээн. Ынчаар чедимчелиг таарыштыр тургузар чорук Днепропетровскиниң, Запорожьениң, Донецкиниң болгаш өске-даа хоорайларның элээн хөй бүдүрүлгелеринде коммунистиг күш-ажыл школаларында бар болуп турар.

Бистиң улузувустуң алдарлыг төөгүзүн, ооң революстуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын, маадырлыг ажыл-херектерин билип албайн тургаш, амгы үени шын билип ап шыдавас деп, оратор оон ыңай айыткан. Тоску класстарга хереглээр «ССРЭ төөгүзүнүң» өөредилге номун ол манаа холбаштыр шүгүмчүлээн. Аңгы демиселин болгаш өске-даа социал-экономиктиг айтырыгларны ол өөредилге номунда шоолуг чырытпаан деп, эш Скаба демдеглээн. Совет төөгүчүлер школага ам-даа хөй чүүлдерни кылыр деп, бистер бодап турар бис. Бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүн кончуг тодаргай көргүзүп турар марксисчи-ленинчи, ёзулуг өөредилге номун олар тургузар ужурлуг.

Украин литератураның болгаш уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң дугайын чугаалааш, ораторнуң онзалап демдеглээни болза: республиканың чогаадыкчы интеллигенциязы амгы үениң амыдыралчы чорудулгаларын бедик уран-чечен кылдыр көргүзеринче чүткүп, коммунизмни дүрген тургузарынга дузалап шыдаар аргалыг чогаалдарны чоңга бээрин күзеп турар. Республиканың чамдык чогаалчыларының болгаш чурукчуларының чогаадылгазында четпестерни, алдагдалдарны, а ол ышкаш идейлиг четпестерни чогум-на ол бедик негелделерни барымдаалааш, шүгүмчүлеп илереткен.

Бодунуң адынга шынныг чемелээшкинни дыңнаар ужурга таварышкан хөй-хөй эштер шүгүмчүлелди шын деп хүлээп көрген, ынчалзажок чамдык кижилер элдептиг турушту ээлеп турар. Бир тээ шүгүмчүлел ылаптыг, шынныг болган төлээде, ол кижилер ук шүгүмчүлелди хүлээвейн барып шыдавас. Чугаа болза чогаалчы Некрасовтуң дугайында болуп турар. Украинаның КП ТК-зынга чоруткан чагаазынга ол, шүгүмчүлелди шын деп хүлээп көрбүшаан, бодунуң кылган алдагдалдарының политиктиг ужур-утказын бичеледирин оралдажып турар.

Украинаның чогаалчылары болгаш уран чүүлүнүң ажылдакчылары чүүлдер бижип үндүрери-биле кызыгаарлаттынмаан, а харын ажылчын коллективтерге, колхозчуларга болгаш совхозтарның ажыл-ишчилеринге баргаш, партияның база чазактың удуртукчуларының беседаларының ужур-утказының дугайын анаа чугаалап, совет литератураны болгаш уран чүүлдү улам ыңай хөгжүдер дугайында бодалдарын, боттарының чогаадыкчы планнарын солушкан.

Литература болгаш уран чүүл дугайында эртемни, чечен чогаал шүгүмчүлелин эң-не бедик деңнелче көдүрериниң эргежок чугулазының дугайын эш Скаба оон ыңай чугаалаан. Бистиң чуртувуста литератураны болгаш уран чүүлдү удуртурунуң талазы-биле партияның чорудуп турар аажок улуг ажылының дугайын СЭКП төөгүзүнүң талазы-биле дээди өөредилге черлериниң программаларынга, а ол ышкаш партия чырыдыышкынының четкилериниң программаларынга шоолуг кичээнгей салбайн турарын оратор демдеглээн.

Украинаның Коммунистиг партиязы СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринден практиктиг түңнелдерни кылыр, масса ортузунга идеологтуг ажылдың деңнелин могаг-шылаг чок бедидер, коммунистерниң, бүгү украин улустуң күштерин болгаш энергиязын бистиң чуртувуска коммунизмни тургузар талазы-биле партияның улуг планнарын күүседиринче мобилизастаар дээрзин бистиң Төп Комитедивиске, Төп Комитеттиң Президиумунге болгаш эш Н. С. Хрущевтуң бодунга шынзыдарын чөпшээреп көрүнер деп, эш Скаба түңнелинде чугаалаан.

Кижини кижизидери чер кырынга ооң баштайгы базымнарындан эгелээр, ол анаа өзүп, доругар, чогаадыр болгаш бүдүрер, ажылдаар болгаш бодунуң идеалдарын бадыткаар болгай деп, Россия Федерациязының чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң секретары **С. В. Михалков** чугаалаан. Ынчаарга чурттаары болгаш үүле бүдүрери дээрге янзы-бүрү болгулаары билдингир болгай. Янзы-бүрү идеологияларга кижизиттирген аныяк кижилерни чаңгыс ол-ла идеалдар соруп киирип турар эвес болгай. Бистиң школавыстың, пионер организациязының, комсомолдуң, бистиң партийжи уран чүүлүвүстүң кижизиткени ийи аныяк кижилер совет кижи деп чоргаар сөстү бөгүн космостуң бедиинче көдүрүп үндүре берген. Ол аныяк кижилерни Москвага болгаш Ярославльга кижизиткен.

Мен бодумнуң чугаамны «бистиң уругларывысты болгаш оларның уругларын кижизидеринге» холбаштырып тур мен деп, оратор медеглээн.

Уругларны кижизидеринге сагыш амыр чорук-биле черле эптежип болбас дээрзин ол чугаалаан. Бистер болза коммунизмниң делегейде бирги чуртунуң хамаатыларын өстүрүп, доруктуруп турар болгай бис. Ындыг төлээде, бистиң совет уругларывыстың өртемчейни канчаар көөр чорууң болгаш эстетиктиг үзел-бодалдарын хевирлеп тургузары — эң-не бирги чергениң чугула хереэ-дир.

Мен бодумнуң бүдүжүмнүң талазы-биле чогаалчы-сатирик кижи мен, ынчалзажок хамыктың мурнунда уруглар чогаалчызы кижи мен. Коммунизмге чурттаар апаар миллион-миллион уругларга чогаал бижииринден артык чугула чүве чок деп, мен чоргаарал-биле чугаалап тур мен.

Совет уруглар литературазы шагда-ла хөй националдыг болгаш хөй жанрлыг литература болу берген деп, С. В. Михалков онзалап демдеглээн. Ол литератураны улуг кижилерге таарыштыр бижээн чечен чогаал ышкаш, социалистиг реализмниң ол-ла хоойлуларын ёзугаар тургузуп турар, ынчалзажок, оон аңгыда марксисчи педагогика-биле сиңникен болуп турар. Уругларга хереглээр эң солун, хөглүг номнарны анаа-ла хөглээшкин болдурары-биле бижип турар эвес болгай, ол номнар коммунизмниң келир үелеги тургузукчуларын кижизидип турар. Уруглар номунга болгаш ону тургузуп турар кижилерге бөгүн улам-на улуг кичээнгейни салган турар ужурлуг. Уругларга литература үндүрүп турар ном үндүрер черлерге шынгыы дузаламчыны көргүзер херек.

Уруглар номунуң кол пропагандылакчызы библиотека болур деп, оратор уламчылаан. Чамдык черлерде уруглар библиотекаларының четкилерин калбартырының орнунга, оларны харын-даа хаап турар чоруктар бар. Чижээ, Казахстанның культура министерствозу республиканың девискээринде хоорайларда болгаш районнарда хөй-хөй уруглар библиотекаларын хагдырып каан. Владимир, Калинин, Горький областарының элээн каш районнарында хоорайлар болгаш районнарның уруглар библиотекаларының номчулга залдарында ажылдакчыларның штадын кызырган. Шак ындыг «камналга» уруглар литературазының чыл-чылда чыглып келген фондузун садып буданнаарынга чедирип, уруглар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды кошкадып турар.

Чоннуң өөртүп турар номнарны найысылалдың чогаалчылар отряды тургузар дээрзин ол бодунуң чугаазының түңнелинде СЭКП ТК-ның Пленумунга бүзүреткен.

Бодун СЭКП-ниң хуралеңинге хүлээп алырының дугайын СЭКП ТК-зындан дилээн космонавт эш Быковскийниң радиограммазын «Восток-5» деп космос кораблиинден алган деп, Пленумга даргалап олурган **Л. И. Брежнев** дыңнаткан. СЭКП ТК эш Быковскийниң ол дилээн чугаалажып көрген болгаш ону Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнге хүлээп алыр деп доктааткан.

Пленумнуң киржикчилери ол дыңнадыгны диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри **В. П. Елютин** сөс ап чүве чугаалаан.

Совет школаның чедиишкиннери бүгү делегейге билдингир дээрзин, ол чугаалаан. Партияның могаг-шылаг чок сагыш салыышкынының ачызы-биле совет школа он-он миллион хамаатыларны — коммунизмниң тургузукчуларын белеткээн, инженерлерни, техниктерни, агрономнарны, башкыларны, эмчилерни болгаш ортумак база дээди тускай эртемниг кайгамчыктыг кадрларны өстүрген, олар коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле участоктарында карак кызыл ажылдап турар. Космоска бистиң тиилелгелеривис база-ла совет школаның тускай эртемниглериниң күш-ажылы-биле чедип алдынган.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлери болгаш анаа хүлээп алган партияның Программазы бистиң чуртувуска өөредилгени улам-на хөгжүдериниң кайгамчык улуг перспективаларын ажыдып турар. 1980 чылда ССРЭ-ниң чүгле дээди өөредилге черлеринге студентилерниң саны безин барык-ла үш катап көвүдээр болгаш сес миллион кижи чедер.

Дээди школага идей-кижизидилгелиг ажыл өөредилге чорудулгазындан чарылбас, ук ажылдың онзагай байдалы өөредилге чорудулгазындан дыка хамааржыр деп, оратор онзалап демдеглээн. Бүгү-ле эртемнер тускай сорулгалардан аңгыда, студентилерни марксисчи-ленинчи үзел-бодалга кижизидер сорулгалыг. Сөөлгү чылдарда тускай эртемнерниң дыка хөй башкылары боттарының лекцияларынга бойдустуң болгаш ниитилелдиң хөгжүлдезиниң хоойлуларын диалектиктиг-материалистиг ёзу-биле билиринге студентилерни элээн билдингир болгаш мергежилдии-биле өөредип турар апарган. Олар марксисчи-ленинчи теорияны чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге студентилерни кижизидип, буржуаз идеология-биле чедиишкинниг демисежириниң эртем аргументилери-биле оларны чепсеглеп турар.

Дээди школаның ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын чаартып турар күш-ажылга өөредириниң принцивин боттандырар чорук идей-кижизидилгелиг ажылга боттуг өскерилгелерни киирип турар. Студентилерниң күш-ажылчы кижизидилгези оларның коммунистиг тургузуушкун-биле шуут харылзаалыг, чаа кижиниң шынарлары оларга сиңнигеринге дузалап турар.

Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлери өөредилге чорудулгазын организастаарын экижиткен, теорияның практика-биле харылзаазын күштелдирген. Студентилерниң составы боттуу-биле өскерилген. Эрткен өөредилге чылында студентилер хүндүскү дээди өөредилге черлеринге хүлээп алганнарның 60 хуу хирези амыдыралчы дуржулгалыг болгаш күш-ажылчы дадылгалыг аныяктар болган. Заводтарның, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның өөредилгеже чорудуп турар бүдүрүлгечилериниң саны соксаал чокка өзүп турар.

Сөөлгү чылдарда бүдүрүлгеже ажылдап турарларны тускай эртемниглер кылдыр белеткээри улуу-биле калбарган. Бистиң чуртувуста үш тускай эртемниг кижиниң-не бирээзи заочный азы кежээки өөредилге черин доозуп турар. Ол өөредилге черлериниң студентилеринге дузалаар төлээде, хамыктың мурнунда өөредилге номнарын болгаш өөредилге пособиелерин үндүрерин көвүдедир, радио болгаш телевидение дамчыштыр заочниктерге лекцияларны организастаарын, улуг бүдүрүлгелерге консультация пунктуларын, лабораторияларны, өөредилге бажың-балгадын тургузарын оратор саналдап турар.

— Дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның заочный болгаш кежээки салбырларын четчелээриниң чурумун эде көөр болза чогуур — деп, эш Елютин чугаалаан. Ажылының угланыышкыны шилип алган өөредилгезиниң тускай эртеми-биле дүгжүп турар эштерни оларга хүлээп алыр херек.

Лекцияларны ёзу барымдаалап, бүзүренчиг эвес кылдыр номчуп, бистиң партиявыстың алдарлыг оруун, массаларның, партияның төөгү талазы-биле чогаадыкчы чорууң ол лекцияларга тодаргай көргүспейн турар чамдык дээди өөредилге черлериниң ниити эртемнер кафедраларының ажылын оратор шүгүмчүлээн.

Дээди школаның ажылдакчылары тускай эртемниглерниң аныяк салгалының кижизидилгезинге моон-даа соңгаар могаг чокка ажылдаарынга белен дээрзин оратор саналының түңнелинде чугаалаан.

Ооң-биле кежээки хурал доозулган.

Июнь 19-та Пленум бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1963 чылдың июнь 19-та СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга СЭКП ТК-ның секретары эш Л. Ф. Ильичевтуң «Партияның идеологтуг ажылының ээлчеглиг сорулгалары» деп илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга санал бергеннер болза: И. ЮСУПОВ (Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары), А. М. ТОКАРЕВ (СЭКП-ниң Куйбышев үлетпүр обкомунуң бирги секретары), А. И. АДЖУБЕЙ («Известия» солуннуң кол редакторү) В. А. СБРОВ (РСФСР-ниң чурукчулар Эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары), З. Н. НУРИЕВ (СЭКП Башкир обкомунуң бирги секретары), А. В. РОМАНОВ (ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединиң даргазы), Ф. А. ТАБЕЕВ (СЭКП Татар обкомунуң бирги секретары). Т. Н. ХРЕННИКОВ (ССРЭ-ниң композиторлар Эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары), В. Е. ЧЕРНЫШЕВ (СЭКП-ниң Приморск үлетпүр крайкомунуң бирги секретары).

Делегейде баштайгы хереэжен космонавт Валентина Владимировна ТЕРЕШКОВА болгаш космонавт Валерий Федорович БЫКОВСКИЙ космоска үр үениң ужудуушкунунуң программазын чедиишкинниг доосканы болгаш айтып каан районунга черге менди хонупкан дугайында эш Н. С. Хрущевтуң дыңнадыын Пленумнуң киржикчилери диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле болгаш байыр чедириишкини, йөрээлдер салыышкыны-биле уткаан.

Мал ажылының продуктуларының белеткелдериниң хүн демдеглели

Бистиң республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1963 чылдың бирги кварталында сүт, эът бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедиринге багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Дуржулга станциязының, «Тиилелге» совхозтуң, Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтарының коллективтери күрүнеге сүт садар талазы-биле чартык чылдың хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Бии-Хемниң «Тиилелге», «Кызыл тараачын», Каа-Хемниң «Кызыл тук», «Бурунгаар», «Октябрь 30 чылы», Чөөн-Хемчиктиң СЭКП XXII съездизи аттыг көдээ ажыл-агый артельдериниң малчыннары болгаш Тываның өске-даа чамдык ажыл-агыйлары чартык чылдың хүлээлгелеринге кииириштир сүт дужаарын барык доозуп турар.

Ындыг болза-даа сүт садар талазы-биле чартык чыл хүлээлгезиниң күүселдези республикада ниитизи-биле үстүр чыгап турар. Ол чүгле 72 хуу күүсеттинген. Ол болза бирги кварталдың чедиишкиннерин быжыглавайн, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир талазы-биле организакчы ажылды кошкак чорудуп турарының түңнели болур. Чамдык колхозтарның удуртукчулары ажылга күжениишкинни улгаттырарының орнунга чедип алдынган чүүлдерге оожургап, ала-чаягаарлаашкынга идегеп турар. Чижээ, күрүнеге сүт садарының планын чүгле 32,7 хуу күүсеткен «Тээли», 51,4 хуу күүсеткен «Өөк», 56,7 хуу күүсеткен «Шекпээр» совхозтарда болгаш Тес-Хемниң Ленин аттыг, Өвүрнүң «Торгалыг», Тожунуң «Май 1», Каа-Хемниң «Совет Тыва» колхозтарында ындыг болуп турар. Ол ышкаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда сүт белеткээр планның күүселдези үстүрүнге чыгап турар.

Мындыг чөгенчиг түңнелдер чүнүң ужурунда болу бергенил? Айыткан ажыл-агыйларның удуртукчулары шудургу организакчы ажыл чорударының орнунга, барымдаа чок чылдагааннар дилеп, сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле дээштиг хемчеглер албайн турарының ужурунда болуп турар. Сүткүр мал дүн-хүн чок эки чемгерилгеге турарының орнунга чер оъттап турар, оларны чамдыкта анаа-ла кажаалап каан турар, чүге дээрге удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер инектерниң дүнеки кададын организастаар дугайында сагыш салбайн турар.

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунда дүнеки кадат организастаттынмаан, күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак болганының хараазы-биле хүн бүрүде 20 чедир инек сагдынмайн артып турар таварылгалар бар. Аңаа удуртукчуларның, тускай эртемниглерниң талазындан үр үениң иштинде контроль чок турган, ынчаарга ол четпестерни узутканының соонда хүн бүрүнүң сүт саалдазы 80 килограмм көвүдээн.

Багай шынарлыг сүттү күрүнеже чүдүрүп чорударын оралдажып турар ажыл-агыйларның удуртукчулары сүт белеткээр планның күүселдезинге улуг чидирингни таварыштырып турар. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозундан июнь 15-16-да келген 300 кг хире сүттү болгаш 76 кг сливканы ажый берген дээш бракталп каапкан. Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозундан июнь 17-де келген 6 центнер сүттү база-ла ындыг чылдагаан-биле дедир эгидер ужурга таварышкан. Ындыг чорукту чүү деп үнелээр ужурлугул, эштер Астафьев болгаш Байкалов? Эки шынарлыг сүттү күрүнеге садар талазы-биле корум-чурумну кажан тургузар силер?

«Улуг-Хая», «Тес-Хем», «Шекпээр» совхозтарда, Бии-Хемниң «Хадын», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтарында күрүнеге сүт садар планны күүседир талазы-биле дүвүрээзинниг байдал тургустунган. Ол ажыл-агыйлар сүт белеткээриниң чартык чыл планының чүгле кезиин күүсеткен.

Ам хөй эрттирген үениң орнун дуглаары-биле июньнуң арткан хүннеринде чаңгыс-даа хүн халас эртирбейн, эң шиитпирлиг хемчеглерни ап, малдың дүн-хүн чок кададын организастаары, саар инектерни концентраттар-биле чемгерерин күштелдирери, ажыл-агыйның иштики хереглелинге сүт чарыгдаарын соксадыры чугула.

Эът белеткээр талазы-биле чартык чыл хүлээлгезиниң күүселдези оон-даа дора болуп турар. Ол чүгле 46 хуу күүсеттинген. Барыын-Хемчик, Тожу, Өвүр районнарда, «Өөк», «Тес-Хем», «Тээли» совхозтарда болгаш республиканың өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйларында күрүнеге эът садарының темпизи аажок куду. Ындыг турбуже ол районнарның база ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери эът бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедиринге бар аргаларны амга чедир кошкак ажыглап, мал семиртир талазы-биле багай ажылдап турар. «Улуг-Хая» совхоз дириг деңзизи 12 тонна ортумактан куду деңгилделиг малды күрүнеге дужааган. Бир эвес моон соңгаар ынчаар ажылдаар болза эштер Моисеев болгаш Куркутов олар эът белеткээриниң планын канчап күүседир деп бодап турарлары?

«Барлык» совхоз, Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП XXII съездизи аттыг колхоз хаваннарны багай чемгерип, биче деңзилиг малды күрүнеге дужаап турар. Ынчаарга Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозу чартык кезии ортумактан куду деңгилделиг чүс-чүс баш чылгы малды күрүнеге дужаары-биле белеткеп турар. Ол ажыл-агыйларның зоотехниктери эштер Куулар, Март-оол, Комбу оларның талазындан ындыг харысалга чок чорукту чүге болдуруп турарыл?

Республиканың ажыл-агыйларында хой кыргылдазы болгаш күрүнеге дүк салары куду темпилиг чоруп турар. Улуг-Хем районнуң совхозтары июнь 10-га чедир чаңгыс-даа килограмм дүк дужаавааан, а колхозтар чүгле 34 килограммны дужааган. Барыын-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары дөңгүп-ле 2,5 центнер дүктү дужааган.

Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның удуртукчулары эштер Чакар, Бойду болгаш Ондар ындыг харысалга чок чорукту чежеге чедир үргүлчүлээр деп бодап турар силер? Хой кыргылдазын аралаштыр чорудуп болбас бе? Кыргылданың мурнакчы оренбург аргазы нептереттинмейн турар. Хойларны амга чедир эрги арга-биле кыргып, харын-даа дыка хөй ажыл-агыйлар хол-биле кыргып турар.

Республика ийиги кварталдың хүлээлгелерин күүсеткен турзун дээш мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле байдалды чоокку үеде эдеринче көдээниң ажыл-ишчилериниң кичээнгейин ам угландырар ужурлуг.

Тываның фермаларының ажылдакчылары! Чартык чылдың хүлээлгелерин күүседиринче, республиканың малчыннарының Наадымын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бүгү күштү салыылыңар!

Кыргылда пунктузунда

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң хереэженнеринден 30 кижи комсомолчу Галина Саттың удуртулгазы-биле хой кыргылдазынга идепкейлиг киржип турарлар.

Электроагрегаттың 10, холдуң 20 хачылары-биле июньнуң 1-ден эгелээш баштайгы хүннерде 6 муң хойнуң дүгүн кырган. Кыргыттынган 12 тонна дүктен 3 машина дүктү күрүнеге дужааган.

Кыргылда пунктузунда ажылдап турарларга Вера Хирлиг-оол чем кылып берип турар. Агитаторлар Сат Сорук, Түлүш Доржу, Александр Кара-оол олар кыргыкчылар ортузунга таныдылга ажылын үзүктелдирбейн, дүктү чогуур үезинде, чидириг чокка кыргып алыр дээш чарышты организастап турарлар.

Валерий Федорович Быковский биле Валентина Владимировна Терешкова Кызыл шөлде.
Фото С. БАРАНОВТУУ (СЭТА-ның фотохрониказы).

КОММУНИЗМ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ КОСМОСТУ ШТУРМНААРЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

★ ★ ★ ★ ★ ★

СЭТА-ның дыңнадыы

Июньнуң 18-те «Восток-5» болгаш «Восток-6» деп космос корабльдеринде космонавтар Валерий Быковскийге болгаш Валентина Терешковага СЭКП Төп Комитединиң Москвада ажыттынган Пленумундан байыр чедиргенин дамчыткан. Космонавтар харыы радиограммазынга чылыг күзээшкиннер дээш Пленумнуң киржикчилеринге өөрүп четтирген.

Бодун СЭКП-ниң хүрээлелинге хүлээп алыр дугайында космонавт Быковскийниң дилээн Төп Комитет көрген болгаш ону СЭКП-ниң кежигүнүнге хүлээп алыр деп шиитпирлээн дээрзиниң дугайында Н. С. Хрущевтуң телеграммазы 14 шак 34 минута турда «Восток-5» деп корабльге чеде берген.

Меңээ көргүскен бедик идегелди шынзыдар мен деп, харыы радиограммазынга космонавт Төп Комитетке бүзүреткен.

Июньнуң 18-те 22 шак турда «Восток-5» деп корабль-спутник Черни 71 катап долганган болгаш космос делгеминге 3 миллион хире километрни ужудуп эрткен. Шак ындыг хемчээлди чаңгыс-даа космонавт ужудуп эртпээн. Валерий Быковский ужудуушкуннуң программазын чедиишкинниг күүседип турар болгаш бодунуң байдалы эки; судалының согары минутада 60—68, тынары —16-18.

Космонавт Валентина Терешкованың башкарып чорууру «Восток-6» деп корабль-спутник июньнуң 18-те 22 шак турда чер бөмбүрзээн 40 катап долганган. Ужудуушкунга ажылдың хүндүскү программазы доозулган.

Алдыгы космонавтың бодунуң байдалы эки; ооң судалының согары минутада 64-76, тынары —18-20.

Ийи корабль-спутниктерниң системалары чогумчалыг ажылдап чоруур. Кабиналарда температура, базышкын, өл-шык бердинген хемчээлдеринде туруп турар.

Харылзааның, ужудуушкунну башкарарының, корабльдерден информацияны хүлээп алырының чер кырында хөй санныг херекселдери чазыг чок ажылдап турар. Алдынган медээлерни доп-дораан ажылдап турар.

Космоска кады ужудуушкуннуң үшкү хүнү чедиишкинниг дооступ турар.

◆

Адыр сарыым, чолдугбайым

— Кадай-кадай, чоондуң бо,
Канчап мырай кысый бээдиң,
Улуп чыткан ашааң мени
Уштууң ышкаш силгиир чүнүл?
— Октаргайдан Быковский
Оттуруп тур — кыйгырып тур,
Декте-шымда тура халы
Демир үжүүң манап чыдыр.
Бешки дугаар космонавка
Менди, байыр чедирээли!
Эжиң мени ошка-чытта,
Эргеледип өрү көдүр!

Өөрүшкүнүң медээлери
Өөвүске хүннүң келир —
Аас-кежиин ырлавышаан
Ажылдыва дүрген чоруул!
— А-дыр сарыым, чолдугбайым,
Аас-кежии аалчывысты
Таптыг, топтуг уктуп алыыл
Таан дыка танцылава...
Космонавтың бодунга-даа
Коммунистиг партияга-даа
Бар-ла турган сеткиливис
Бараалгадып байыр тудаал!

С. САРЫГ-ООЛ.

◆

Маадырывыс Валентина

Кандыг ие төрээн уруу
Кажан ужуп үнер ийик деп,
Сени адап, алгап кээрин
Четтикпейин манап чордум.
— Башкарыкчы космонавы —
Валентина Терешкова
«Восток-6» үндү-ле — деп,
Москвавыс чарлап үндү.
Валентина! Валентина!
Маадыр кысты! Совет кысты!
Тереӊ чаагай, мөңге мактал
Делегейни шыва алды.
Октаргайже баштай ушкан
Россияның маадыр кызы
— Соом-биле шууржуңар!— деп,
Чоргаар кый деп ужуп чор сен.
Сылдыс-шолбан арызындан
Сырын ырың дыңнап чор мен.
Хүлүмзүрээн шырай-нүүрүң
Хүнден артык чырып кээп тур.
Октаргайның делгемиңге
Орук-суурга чоруун чогуп,
Онаалгаңга чедиишкинни
Оран-чуртта күзеп тур бис.
Төрээн чурттуң, төрел чоннуң
Дестүнмейин манап тур бис.
Бедик дээрден — октаргайдан
Менди-чаагай чаныл кээр сен,
Саян-Таңды арызында
Совет Тываң, эжиң-өөрүң
Чечээн сөңнээн — моорлаңар!
дээн.
Сени база чалап тур бис,
Валентина маадырывыс,
Партияның төлеп кызы,
Деңнеп четпес тиилелгеңге
Делегей— чер сөгүрүп тур.

Л. ЧАДАМБА.

СОВЕТ УЛУСКА БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

Валерий Быковскийниң болгаш Валентина Терешкованың башкарып чорууру «Восток-5» болгаш «Восток-6» деп, космос корабльдерин чедиишкинниг салып үндүргени-биле болгаш черни долгандыр орбита-биле ужудуп турары-биле холбаштыр байыр чедирген телеграммалар хөй-хөй чурттарның күрүне болгаш политиктиг ажылдакчыларындан Н. С. Хрущевтуң болгаш Л. И. Брежневтиң адынга кээп турар.

Совет кижилерниң ол маадырлыг чоруу-биле холбаштыр чылыг болгаш чүректиң ханызындан байыр чедириишкиннерин: Индия Республиканың премьер-министри Джавахарлал Неру, Индия Республиканың президентизи С. Радхакришнан, Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының президентизи Иосип Броз Тито, Гвинея Республиканың Президентизи Секу Туре, Венгр Улус Республиканың Президиумунуң даргазы Иштван Доби болгаш ВСАП ТК-ның бирги секретары, Венгрияның революстуг ажылчын-тараачын чазааның даргазы Янош Кадар, Гана Республиканың президентизи Кваме Нкрума болгаш өскелер-даа чоруткан.

(СЭТА).

Тайбыңга болгаш чаагайжыдылгага

ТОРГАЛЫГ. **(Телефон-биле).** Кижи ниитилелиниң төөгүзүнге алдын үжүктер-биле мөңге бижиттинер совет космонавтарның делегейни кайгаткан чайынналчак тиилелгелерин Өвүрнүң чону, ыраккы одарларда малчыннар улуг чоргаарал-биле демдеглеп, ажыл-ишке улам-на чүткүлдүг илередип турар.

Малчыннар бо чылын күрүнеге 876 центнер дүктү белеткээрин хүлээнген. Ону чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседиринге курлавыр болгаш аргалар бар. Колхоз ниитизи-биле 34745 хой, өшкүнүң дүгүн ажаап алыр. Бо хүннерде 7315 хойну болгаш 2665 өшкүнү кыргаан.

Дүжүт өөрүнчүг, хой бүрүзү ортумаа-биле 2100 грамм дүктү берип турар. Чамдык малчыннарының чедиишкининге колхоз улам-на чоргааралып турар. Эш Осурбайның кадарганы 540 хойнуң бирээзи-ле 2500 грамм, а эш Элбектиң 650 хоюнуң баш бүрүзү 2700 грамм дүктү кыргыткан.

Чаа-Суур болгаш Мозур кыргылда пунктуларында ниитизи-биле 50 хачылыг агрегаттар соскаал чок ажылдап турар. Колхозтуң малчыннарының болгаш кыргыкчыларының хөй кезии херээженнер. Олар делегейде бирги херээжен космонавт — Валентина Терешкованың кайгамчыктыг тиилелгезинге онза өөрүшкүнү илередип турар.

Малчыннарның дүжүдүн чүдүрген автомашиналар улажып эгелээн. Арыглап сорттаан, пресстеп савалаан дүктен баштайгы ээлчег-биле 110 центнерни саткан. Колхозчуларның ол бүгү чедиишкиннери Төрээн чуртунуң, чаагайжыдылганың херээнге делегейге тайбыңны болгаш найыралды улам быжыдарынга күш-ажылчы салышкын болур.

АЖЫЛ-ИШЧИ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫН

БАЙ-ХААК. **(Телефон-биле).** Бо чылдың июньнуң 13-те Таңды парткомнуң пленуму болуп эрткен. «Районда партия организацияларының организастыг ажылының дугайында» партком, секретарының оралакчызы эш В. Нечаевтиң илеткелин чугаалашкаш, улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы эде тургузуп турары-биле холбаштыр районда партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылдын улам экижип турарының демдектерин пленум демдеглээн.

Совхозтарның болгаш колхозтарның парторганизациялары партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарны ажыл-агыйжы сорулгалар-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиктиг айтырыглары-биле шын холбаштырып турар апарган.

Бо чылдың бирги чартыында сүт садарының күрүне планын «Революцияның чалбыыжы» колхоз июньнуң 10-да 106 хуу күүсеткеш, июльдуң 1-ге чедир 45 тонна сүттү пландан ажыр күүседирин хүлээнген. Чартык чылдың сүт садар планын дуржулга станциязы 102 хуу, «Тиилелге» совхоз 93 хуу күүсеткен. Күрүнеге сүт садар талазы-биле район республикада мурнакчы болуп, СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң районнар аразында шилчиир Кызыл тугун тудуп турар.

Совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң күжүн таарыштыр тургузуп организастаар талазы-биле «Элегес» совхозтуң партия организациязы (секретары эш Рыжов) эки ажылдап турарын пленум демдеглээн. Партия организациязының ажыл-агыйны удуртуп турарының стили-даа, методу-даа сайзырангайжып турар. Коммунистерниң бүдүрүлгеде авангардчы ролю бедээн. Партия организациязы ажылчыннар ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин билдилии-биле ажыглап турар. Партияның ажык хуралдарын, актив чөвүлелин үргүлчү чыылдырып, чоннуң үнүнге болгаш саналдарынга дыңнангыр болуп ажылдап турар.

Сөөлгү үеде районда коммунистиг күш-ажыл бригадаларының шимчээшкини калбарып турар апарган.

Пленум оон ынай парторганизацияларның организастыг ажылында четпестерни база илереткен. «Межегей» совхозтуң партия организациязы совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң күжүн шын хуваап тургуспайн турар. Мында коммунистерниң хөйү эргелел аппарадында тургустунган, а мал ажылында коммунистер дыка эвээш.

Парторганизацияларның учёдунда СЭКП кежигүнүнге 18 кандидаттарның кандидат стажы эрткен.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын, идепкейлиг хөй-ниитичилерни СЭКП-ниң хүрээлелинге киирип алыр ажыл районда дыка кошкак.

Партийжи-организастыг ажылдың айтырыгларын оперативтиг шиитпирлээринче, кижизидилгениң айтырыгларын коммунистиг тургузуушкуннуң практиктиг сорулгалары-биле холбаштырарынче кичээнгейни пленум утландырган.

Концерт көргүзүглериниң бедик идейлии дээш

Бистиң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеривис литература болгаш уран чүүлдүң айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның ап чорудуп турар хемчеглерин бүгү чон, чогаадыкчы ажылдакчылар-биле бир демей, канчаар-даа аажок улуг көдүрлүүшкүнүг деткип, боттарының бот-тывынгыр чогаадыкчы ажылын улусчу болгаш партийжи принциптерге үндезилеп, ооң бедик идейлиг, уран-чечен деңнели дээш, амыдырал-биле сырый харылзаазы дээш ажылдап турарлар.

Амгы үеде республиканың суурларында, хоорайларында, сүт-бараан фермаларында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң, ооң киржикчилериниң саны мурнуку чылдарда турганындан каш катап көвүдээн, репертуары баян, оларның көргүзүп турар номерлериниң идейлиг деңнели, күүселдези бедээн, уран чүүлге талантылыг кижилер хөйү-биле илерээп үнүп турар.

Чурттуң амыдыралында база бир чаа онза улуг болуушкун — СЭКП ТК-ның июнь Пленуму бодунуң ажылын чорудуп турар үеде республиканың районнарында бот-тывынгыр уран чүүлдүң районнар көрүлделери дооступ, ам республика көрүлдезинге белеткел кидин-не түлүктеп, уран чүүл коллективтери Пленумну политиктиг улуг көдүрлүүшкүн-биле уткуп турары болур.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң дыка хөй коллективтери чонга бедик идейлиг, мергежилдиг концерттерни көргүзүп турар. Олар боттарының репертуарын тус черниң амыдыралы-биле сырый холбаштырып байыткан. Тес-Хем районнуң Мөрен көдээ клуву чоокта чаа болуп эрткен район көрүлдезинге идейлиг утка-шынары бедик, эки күүседилгелиг концерти көргүскени дээш бирги черни алган. Мөренчилерниң чонга көргүзүп турар концерттериниң номерлери колхозтуң амыдыралы-биле ханы холбашкан. Клубта бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчилериниң чогаадып тургусканы «Совет Тыва» деп чогаал-хөгжүмнүг монтажынга ында Ленин аттыг колхозтуң мурнакчы кижилерин — шолбаннарны мактап, оларның күш-ажылчы чедиишкиннерин көргүскен. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турарын ол монтажта уран-чечен, тывынгыр көргүзүп, эки күүседип шыдаан. «Мөренниң шоодуглуг кожаннары» деп ыры ажылда бар четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп, чалгааларны, төлеп чок кижилерни сойгалап илереткен. Мөрен клувунуң эргелекчизи Бадарчы Шимит-оол сес чыл дургузунда клуб эргелекчилеп, концерт көргүзүүнүң бедик деңнели, идейлиг утказы дээш биче эвес ажылдарны кылган.

Чөөн-Хемчик районнуң Шеми клувунда бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң чонга көргүзүп турар концерттериниң идейлиг утка-шынары база-ла бедээн. Олар боттарының репертуарын ында «Большевик» колхозтуң амыдыралы-биле сырый холбаштырып байыткан. Шеминиң шолбаннарын ыры, шүлүг-биле мактап, алдаржыткан. Олар район көрүлделеринге үш чыл улаштыр бирги черни ап, тиилекчилер болуп шылгарааннар. Колхоз даргазы эш Ш. Куулар клубта бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи, концерт көргүзүглериниң бедик идейлии, уран мергежилдиг күүселдези дээш ол чогаадыкчы, тывынгыр ажылдап турар. Ынчангаш оларның концерттери коммунистиг кижизидилгениң херээнге улуг салдарны чедирип, чонну чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып, күш-ажылче улам-на хей-аът киирип турар. Концерт көргүзүглериниң бедик идейлиг чоруу дээш улуг-чаагай херектерни кылып турар коллективтерни моон-даа хөйнү адап болур.

Ынчалза-даа бистиң чамдык бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеривистиң чонга көргүзүп турар концерттериниң идейлиг утка-шынары, күүселделери ам-даа ыракта четпес. Чедир бышпаан чиг ырлар, шүлүктер, танцылар дээш өске-даа чиг чогаалдарны сценаже үндүрүп турар коллективтер бар. Ол дээрге колдуунда-ла оларның боттарының белеткеп алган номерлери болуп турар. Репертуарын байыдып, чаартпас эрги-ле программазын хөй катап көргүзүп турар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери бисте бар. «Тес-Хем» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи чоокта чаа Самагалдайга концерт көргүскен. Оларның концерттиниң программазы колдуунда-ла эрги болуп, номерлерниң идейлиг деңнели чавыс, күүселдези ыракта четпес болган. Совхозтуң амыдыралы-биле холбашкан номерлер чок.

Концерт көргүзүүнүң идейлиг утка-шынарын бедидер, репертуарын байыдар, ону амыдырал-биле сырый холбаштырар херекте улуг четпестер бар. Республиканың Культура министерствозу бо чүгула херекче кончуг кошкак кичээнгей салган. Улус чогаадылгазының бажыңы көдээде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнерин репертуар-биле хандырып шыдавайн турар. Олар концерт көргүзүглериниң бедик идейлиг утка-шынары, эки күүселдези дээш улуг кичээнгейни салып, методиктиг дуза чедирерин күштелдирер ужурлуг болгай.

Литератураның болгаш уран чүүлдүң ролюн бедидериниң сорулгалары СЭКП-ниң чаа Программазында тодаргай айыттынган. Ынчангаш чонга көргүзүп турар концерт номерлериниң идейлиг утка-шынары бедик, коммунистиг идеялар синниккен, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге улуг чепсек болган турар ужурлуг. Чавыс идейлиг, кижизидикчи роль чок, уран чечен ажылдап кылдынмаан ырларны, шүлүктерни, уран номчулгаларны, шиилерни сценаже үндүрер чорукту болдурбас херек. Ол дугайын партия бистен ынчаар негеп турар-даа.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери боттарының репертуарын байыдып, чонга көргүзер концерттерниң программазын тус черде ажыл-агый-биле, чоннуң амыдыралы-биле ханы холбаштырар ужурлуг. Чер-черде партия, совет, комсомол, профэвилел органнары бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерт көргүзүглериниң идейлиг утка-шынарынче улуг кичээнгейни салып, репертуарны шын шилип алырынга дузалаан турары чугула. Ылангыя парткомнар, ооң эге организациялары оларның ажылын удуртур, контрольдаар херек.

Хөй-ниитиниң контролюн күштелдирер

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң партия-күрүне контролюнуң комитединде

Июнь 15-те СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң партия-күрүне контролюнуң Комитединиң хуралы болган.

Тыва АССР-ниң күрүне болгаш кооператив садыының четкизинде улус хереглелиниң барааннарынга күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин сагып турарының дугайында хыналданың түңнелин; «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде ажыл-агыйжы эвес чорукту дугайын; Тыва АССР-ниң Социал-хандырылга Министерствозу «Москвич» деп автомашиналарны шын эвес хуваагаиының фактыларының дугайында айтырыгларны комитеттиң хуралынга чугаалашкан.

Тыва АССР-ниң күрүне болгаш кооператив садыының четкизинде улус хереглелиниң бараанарынга күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин сагып турарын хынап көргениниң чорудулгазында **КҮРҮНЕНИҢ ҮҮРМЕКТЕП САДАР ӨРТЕКТЕРИН ХАЖЫДЫП ТУРГАНЫНЫҢ МАССАЛЫГ ФАКТЫЛАРЫ ИЛЕРЭЭН.** Өвүр райпозунуң хыналдага таварышкан 16 магазиниериндөн 10 магазинге хажыдышкыннарны, ылаңгыя бараанарның өртээн улгаттыр садар чорукту болдурганы илерээн. Садып алыкчыларны мөлчүүр таварылгалар райпонуң магазиннеринде массалыг болган. Кызыл горпозунга хыналда чоруткан 46 магазиннериң 42-зинге үүрмектеп садар өртектерни улгаттырып, азы кудуладып турган фактылар база дыка хөй болганы илерээн. Оон аңгыда, барык магазин бүрүзүнде бараанарны саткаш киирип алган акшаны кадагалаарынга таарымчалыг байдалды тургуспаан. Чамдык магазиннерде сейфтер болгаш демир хааржактар чогундан акша-хөреңгини оорлаарынга таарымчалыг байдал тургустунуп турар.

Улуг-Хем, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик райполарының магазиннеринде бараанның өртээн улгаттыр садар таварылгаларның хөй чижектерин хыналда көргүскен. Хөй-хөй магазиннерде үүрмектеп садар бараанарның прейскурантылары чок болуп турар.

1952 чылда болгаш 1963 чылдың бирги кварталында бараанарның өртээн аартадырының 283, садып алыкчыларны мегелээриниң 303 таварылгалары илерээн. Ол үе иштинде садып алыкчыларга өртектерни улгаттыр сатканындан кирген 2597 рубльди күрүне бюджединче дужааттырган.

Ол четпестерниң кол чылдагааннарының бирээзи болза садыг органнарының талазындан магазиннерниң, ларёктарының болгаш хөй-ниитиниң чемнелге черлериниң ажылынга контрольду кошкак чорудуп келгени болур. Ол четпестер дээш респотребсоюзтуң баштаар черин шыңгыы шүгүмчүлээн. Хереглел ниитилелдериниң баштаар черлериниң хөй кезии, бухгалтерия-саналга аппарады, ылаңгыя садыг шугумунда контроль аппарады күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин сагыыры дээш доктаамал контрольду чорутпайн, үүрмектеп садар өртектерни хажыдып, садып алыкчыларны мегелеп турар кижилерни харысалгаже киирбейн турарын партия-күрүне контролюнуң комитеди демдеглээн.

Үүрмектеп садар өртектерни садыг системаларында хажыдып турарының бир чылдагааны болза садыг организацияларында прейскурант херээнге чогуур корум-чурумну тургуспайн, прилавка ажылдакчыларының техниктиг өөредилгезин организаставайн турарында. Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, күрүнениң садыг инспекциязы прейскурантыларны садыг организацияларының сагып турарының айтырыын контрольга албайн турар.

Садыг дүрүмнерин хажыткан, үүрмектеп садар өртектерни улгаттырган чамдык ажылдакчыларга харысалга хүлээтпейн, ажылга хевээр артырар чоруктар хөй.

Садыг шугумунда күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин үреп турарының фактыларының дугайында хыналдадан илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле кандыг хемчеглерни алганын бир ай болгаш хынап көөр деп комитет шиитпирлээн.

Садып алыкчыларны мегелеп турар бүгү-ле фактыларны чайладыр төлээде, буруулугларны хөй-ниитиниң мурнунга ажыы-биле чарлаар болгаш контроль херээнге бүгү хөй-ниитини кииритиреринң чугулазын партия-күрүне контролюнуң комитеди айыткан.

Күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин онза хажыдып турары дээш Өвүр райпозунуң даргазы эш Очурну доңгуткан. Респотребсоюзтуң баштаар черниң даргазы эш Будегечиевке, килдис эргелекчилери эштер Сидоркинге болгаш Салчакка сагындырыг берген.

Бо чылдың дөрт айларында «Кызыл-тудуг» эргелелинге **КҮШ-АЖЫЛДЫ БАГАЙ ОРГАНИЗАСТААНЫ, ТУДУГ ШӨЛДЕРИНГЕ АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТУ БОЛДУРУП ТУРАРЫ, АЖЫЛДЫ ҮРЕЙ КЫЛЫР ЧОРУКТУҢ МАССАЛЫГ БОЛУП ТУРАРЫ** хыналдадан илерээн. Планга көрдүнген бот-үнеге удур 147 муң рубльдиң ажыр чарыгдалын болдурган. Хөреңгилерни ажыр чарыгдааның алырга: шуут чарыгдалдарга 102,1 муң рубль, ооң иштинде материалдарга 56,6 муң рубль, ажылчыннарның кол шалыңынга 45,1 муң рубль үнген.

Тудуг эргелели 1918 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 125 оруннуг уруглар садын ажыглалга киирип дужаар ужурлуг тургаш, планны шуут үскен.

Ажылды үрей кылгаш, ону катап эде кылырынга артык чарыгдал үндүрер чорук «Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде чаңчыл болган. Дөрт ай дургузунда ындыг чарыгдалдарның түңү 14 муң рубль болган.

Тудуг материалдарын багай кадагалап турар. Чижээ, радиостанциязының тудуунга «(мастер эш Федоров) 898 рубль өртектиг ыяш материалдарын үндүр бижээн. Ындыг фактылар кайы хөй. Тудуг материалдарының болгаш дерилгелериниң камгалалын багай тургусканындан оларны тудуг объектилеринден таварышкан-на кижи оорлап ап турар.

Тудуг шөлдеринге ээ-харысалга чок чорукту болдурганы, материалдарны болгаш ажыл төлевирин ажыр чарыгдааны дээш «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң начальниги эш Нестеровский болгаш кол инженер эш Трешенко оларның чартык ай шалыңын тырттар, тудуг участоктарының начальниктери эштер Федоров, Науменко оларны шыңгыы сагындырар деп партия-күрүне контролюнуң комитеди доктааткан.

Республиканың Социал-хандырылга министерствозунуң (министр эш Даваа) талазындан инвалидтерге бээр ужурлуг. **«МОСКВИЧ» ДЕП АВТОМАШИНАЛАРНЫ ХУВААРЫНГА ДОКТААТКАН ЧУРУМНУ КАРЖЫЗЫ-БИЛЕ ҮРЕП ТУРАРЫНЫҢ** фактылары хыналдадан илерээн. Бо чылдың апрель 26-га чедир байдал-биле алырга, 8 автомашиналарның чедизин чогуур инструкциядан хажыдыр хувааган болгаш саткан. Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг суурда чурттап турар инвалид М. Черзиге садар кылдыр доктааткан «Москвич» деп автомашинаны Ак-Туруг школазының директору И. Самбуга саткан.

И. Самбунуң ук машинаны садып алырынга меге документини Улуг-Хем райпо даргазы эш Ангырбан бергени илерээн.

Хамааты Самбуга дүрүм чок ёзу-биле саткан «Москвич» деп автомашинаны дедир эгидип алыр болгаш ооң өртээн эде көөр, кирген акшаны эвилел бюджединиң орулгазынче киирер кылдыр шиитпирлээн.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Кинотеатрларга

ИЮНЬ 20-де

«НАЙЫРАЛ»: «Эртинелиг ортулук» 10, 12, «Улуг чуртталга» (2-ги сериязы) 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уругларга программалар» 10, «Сапыкты тып алыр дээш» 11.15, 1.15, «Мичман Панин» 3.15, 5.15, «Ол уруг силерге ынак-дыр» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Калимантанга боолаашкын» 2.30, 6.30, «Даараазындагы доозуп үнүүшкүн болбас» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далай аңчызы» 1.15, 3.15, «Ожум Дон» (2-ги сериязы) 5.15, «Бүтпейн барган күзел» 7.15, 9.15 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Коргуш, чеме чокка» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Республиканың хоочун ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер коммунист
Петр Семенович ГУСЕВТИҢ
элекке мөчээн дугайын СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Министрлер Чөвүлели дыңнадып, ооң өг-бүлезинге ханы **кажыыдалды илередип тур.**

Тываның даг-руда комбинадының ажылдакчызы турган персоналдыг пенсионер
Петр Семенович ГУСЕВТИҢ
элекке мөчээн дугайын Тываның даг-руда комбинадының коллективи кажыыдал-биле дыңнадып, ооң өг-бүлезинге ханы кажыыдалын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың, № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчызының болгаш харысалгалыг дежурныйның 35—24, пропаганда килдизиниң 23—54, харысалгалыг секретарьның 23—35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25—38, партийжи амыдырал килдизиниң 37—13, иштики информация килдизиниң 20—60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21—27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22—64, бухгалтерияның 31—75, корректорларның 21—47. Солун келбейн барганда 32—75 телефонче долгаар.

ТС—01236. Культура министерствозунуң типографиязы